

Βιβλιοκρισία

WILHELM GERLOFF: Die Entstehung des Geldes und die Anfänge des Geldwesens. Frankfurter wissenschaftliche Beiträge. Kulturwissenschaftliche Reihe. Bd. I. (Vittorio Klostermann) Frankfurt am Main 1940 σ. 196.

Ὁ Καθηγητὴς κ. W. Gerloff ἦτο μέχρι τοῦδε γνωστὸς κυρίως ἐκ τῶν δημοσιονομικῶν του ἐργασιῶν, διὰ τῶν ὁποίων συνέβαλε τὰ μέγιστα εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς δημοσιονομικῆς ἐπιστήμης. Ἦδη διὰ τῆς ἀνωτέρω νέας του ἐργασίας προσφέρει ἑτέραν σημαντικὴν συμβολὴν εἰς τὴν ἔρευναν τοῦ προβλήματος τῆς ἱστορίας τῆς γενέσεως τοῦ χρήματος, προβλήματος τὸ ὁποῖον, παρὰ τὰς πολλὰς καὶ σπουδαίας μέχρι τοῦδε ἐπ' αὐτοῦ μονογραφίας, δὲν δύναται νὰ θεωρηθῆ ὡς λυθέν.

Ὁ συγγραφεὺς λαμβάνει ὡς ἀφετηρίαν τῆς ἐρέυνης του τὰ ὑπὸ τῆς Ἐθνογραφίας παρεχόμενα στοιχεῖα περὶ τῶν συνθηκῶν τῆς οἰκονομικῆς καὶ κοινωνικῆς ζωῆς τῶν ἐξωϊστορικῶν λαῶν, συμπληρωμένα διὰ τοῦ ὑπάρχοντος ὕλικου περὶ τοῦ πολιτισμοῦ τῆς προϊστορικῆς καὶ ἱστορικῆς περιόδου.

Ἡ κεντρικὴ ἄποψις ἢ ὑποστηριζομένη ὑπὸ τοῦ G., ἀποτελοῦσα τὸ καταστάλαγμα τῆς ἐπὶ τοῦ ζητήματος ἐρέυνης αὐτοῦ, εἶναι ἡ τῆς ἐπιδράσεως κοινωνικῶν παραγόντων εἰς τὴν δημιουργίαν τοῦ χρήματος. Ὁ κ. G. καταδεικνύει ὡς πεπλανημένην τὴν ὑπὸ πολλῶν διατυπωμένην γνώμην, κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ γένεσις τοῦ χρήματος ἀνάγεται εἰς οἰκονομικὰ αἷτια καὶ ὅτι ἀποτελεῖ τοῦτο καθαρῶς οἰκονομικὸν φαινόμενον. Κατ' αὐτόν, τὸ χρῆμα εἶναι δημιούργημα τῆς κοινωνικῆς ζωῆς. Διὰ νὰ δυνηθῆ νὰ ἐμβασθῆναι τις εἰς τὴν καταγωγὴν τοῦ χρήματος, λέγει ὁ σ., πρέπει νὰ φροντίσῃ ὅπως ἀπαλλαγῆ προηγουμένως ἀπὸ τὴν ἀντίληψιν ὅτι τὸ χρῆμα ἐδημιουργήθη τὸ πρῶτον ὡς ἀνταλλακτικὸν μέσον, πρὸς τὸν σκοπὸν παρακάμψεως τῶν δυσχερειῶν τῆς φυσικῆς ἀνταλλακτικῆς οἰκονομίας. Τὴν λειτουργίαν ταύτην ἐπιτελεῖ τὸ χρῆμα πολὺ ἀργότερον, κατὰ τὰ τελευταῖα στάδια τῆς ἐξελίξεώς του. Ἐν ἀρχῇ ἦτο τοῦτο μόνον μέσον πρὸς ἀποθησαυρισμὸν καὶ ὡς τοιοῦτον ἐνεῖχε διὰ τὸν κάτοχόν του κοινωνικὴν σημασίαν. Εἰς τὴν πρωτόγονον κοινωνίαν τὸ χρῆμα ἀποτελεῖ μόνον ἓν μέσον διακρίσεως τοῦ ἀτόμου μεταξὺ τῶν λοιπῶν μελῶν τῆς ὀλότητος. «Τὸ κοινωνικὸν μοτίβο, λέγει ὁ Gerloff, τὸ ὁποῖον ὑπάρχει εἰς τὸ βάθος αὐτῆς τῆς ἀνάγκης διακρίσεως καὶ τῆς ἐπιθυμίας ἀπολήψεως τιμῶν, καὶ τὸ ὁποῖον ἀποσκοπεῖ εἰς τὴν ἐπίτευξιν, ἐπαύξησιν καὶ διατήρησιν μιᾶς προνομιοῦχου θέσεως ἀπὸ ἀπόψεως οἰκονομικῆς ἰσχύος, κοινωνικῆς τάξεως καὶ ὑπολήψεως, δημιουργεῖ εἰς τὸν πρωτόγονον ἄνθρωπον, ὅπως ἄλλως τε καὶ εἰς τὸν πολιτισμένον ἄνθρωπον τῆς νεωτέρας περιόδου, τὸν πόθον τῆς κατοχῆς». Ἐκ τοῦ συνόλου δὲ τῶν ὕλικῶν ἀγαθῶν, τὰ ὁποῖα ἀποτελοῦν μέσα κοινωνικῆς διακρίσεως, ἀποχωρίζονται ὠρισμένα, τὰ ὁποῖα ἰδιαίτερος ἐνδείκνυνται πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτόν καὶ καθίστανται χρῆμα.

Τοιοτοτρόπως τὸ χρῆμα γεννᾶται μέσα εἰς τὸ πλαίσιον τῆς κοινωνικῆς καὶ ὄχι τῆς οἰκονομικῆς ἐπικοινωνίας τῶν ἀτόμων, μολονότι οἱ οἰκονομικοὶ παράγοντες ἀσκοῦν ἀργότερον ἀποφασιστικὴν ἐπίδρασιν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ χρήματος καὶ τὴν διεύρυνσιν τῶν λειτουργιῶν αὐτοῦ.

Συνέπεια τῆς διαπιστώσεως ταύτης εἶναι καὶ ὅτι ἡ γένεσις τοῦ χρήματος δὲν δύναται νὰ συνδεθῇ μὲ τὴν ἐπίδρασιν νομικῶν θεσμῶν. Τὸ πρωτόγονον χρήμα δὲν ἀποτελεῖ δημιούργημα τῆς ἐννόμου τάξεως. Ἐγεννήθη τοῦτο καὶ ἐξελίχθη χωρὶς τὴν ἐπέμβασιν τοῦ Ἰκράτους, ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν μόνον τῶν μεταβαλλομένων ἀναγκῶν τῆς κοινωνικῆς ζωῆς, αἱ ὁποῖαι προσεδιῶρισαν τὴν ἐξέλιξιν τῶν λειτουργιῶν του. Ἡ ἄποψις αὕτη ἀποτελεῖ ταυτοχρόνως ἄρνησιν τῆς θεωρίας τοῦ Knapp, ὡς μέσου ἐρμηνείας τῆς γενέσεως τοῦ χρήματος.

Ὁ κ. Gerloff ἐν συνεχείᾳ προβαίνει εἰς τὴν ἀπὸ ἱστορικῆς καὶ θεωρητικῆς ἀπόψεως ἔρευναν τῆς οὐσίας καὶ ἐννοίας τοῦ χρήματος ἐν τῇ ἐξελίξει αὐτοῦ. Ἡ τοιαύτη ἐξέλιξις βαίνει κατὰ τὸν σ. παραλλήλως πρὸς τὰς μεταβαλλομένας οἰκονομικὰς καὶ κοινωνικὰς συνθήκας, αἱ ὁποῖαι προσδιορίζουν οὕτω ἕκαστοτε τὸ περιεχόμενον τῶν λειτουργιῶν τοῦ χρήματος καὶ τῶν ὑπὸ τούτου παρεχομένων ὑπηρεσιῶν. Ἐκ τῆς παρακολουθήσεως τῆς ἐξελίξεως ταύτης ὁ σ. καταλήγει εἰς ἐνδιαφέροντα συμπεράσματα διὰ τῶν ὁποίων καταρρίπτεται ἡ γνώμη καθ' ἣν ἡ γένεσις τοῦ χρήματος συνδέεται ἀναποσπᾶστως μὲ τὸν ρόλον αὐτοῦ ἐν τῇ ἐναλλαγῇ. Περαιτέρω, κατὰ τὴν ἐννοιολογικὴν ἔρευναν τοῦ χρήματος προβαίνει ὁ σ. ἕκαστοτε εἰς διατύπωσιν προσφυῶν ὀρισμῶν αὐτοῦ ἀνταποκρινομένων εἰς τὰς διαφόρους βαθμίδας τῆς κοινωνικῆς καὶ οἰκονομικῆς ἐξελίξεως, ὑπὸ τῶν ὁποίων ἐπηρεάζεται ἀναλόγως τὸ περιεχόμενον τῶν λειτουργιῶν του. Ὑπὸ τὴν σημερινὴν αὐτοῦ λειτουργίαν τὸ χρήμα πρέπει κατὰ τὸν σ. νὰ προσδιορισθῇ «ὡς μία καθωρισμένη μονὰς (Masseinheit) εἰς τὴν ὁποίαν γίνονται αἱ ἀνταλλαγαί, διεξάγονται συναλλαγαί, ἐνεργοῦνται παροχαὶ καὶ δημιουργοῦνται ἢ ἀποσβέννυνται ἀπαιτήσεις».

Αὗται εἶναι αἱ γενικαὶ γραμμαὶ τῶν ἀπόψεων τοῦ Gerloff ὡς πρὸς τὴν γένεσιν τοῦ χρήματος. Εἶναι ἀπόψεις ποὺ προέρχονται ἀπὸ βαθεῖαν γνῶσιν τῶν πραγμάτων καὶ ἐμπεριστατωμένην ἔρευναν καὶ αἱ ὁποῖαι θὰ ἀσκήσουν ἀναμφισβήτητον ἐπίδρασιν ἐπὶ τῆς διαμορφώσεως τῶν νομισματικῶν θεωριῶν.

ΑΓΓ. ΑΓΓΕΛΟΠΟΥΛΟΣ

BENVENUTO GRIZIOTTI : Brevi analisi e sintesi finanziaria. Padoua, 1939.

Εἰς τὴν μικρὰν ταύτην μελέτην ὁ γνωστός καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Παθίας κ. Griziotti ἀσχολεῖται διὰ βραχέων α) μὲ τὰς ἀρχὰς τῆς δημοσιονομικῆς πολιτικῆς, β) μὲ τὴν ἐπιστημονικὴν κατάταξιν τῶν δημοσίων ἐσόδων καὶ γ) μὲ τὴν ἐννοιαν τῆς φορολογίας.

Ἐπὶ τοῦ πρώτου θέματος ὁ συγγραφεὺς ἀναπτύσσει ὅτι ἡ δημοσιονομικὴ δράσις περιέχει στοιχεῖα φύσεως πολιτικῆς — καθορισμὸς τῶν κατευθύνσεων — νομικῆς — νομοθετικὴ πλαισιώσις τῶν δημιουργουμένων σχέσεων — οἰκονομικῆς — προσδιορισμὸς τῶν μέσων, τῶν ὄρων καὶ τῶν ἀποτελεσμάτων τῶν δημοσίων προσόδων — καὶ τεχνικῆς — διαγραφὴ τῶν προϋποθέσεων τοῦ δημοσιονομικοῦ χειρισμοῦ. Ὡς προσδιοριστικούς λόγους καὶ τρόπους ἀντλήσεως τῶν δημοσίων προσόδων ὁ σ. δέχεται τὴν προστασίαν τῆς ἐθνικῆς οἰκονομίας, τὴν ἀνακατανομὴν τοῦ πλοῦτου, τὰς οἰκονομικὰς κυρώσεις ἐπιτακτικῶν ἢ ἀπαγορευτικῶν διατάξεων, τὴν δήμευσιν καὶ τὴν ἀπαλλοτριώσιν καὶ τὴν προαφαίρεσιν εἰσοδήματος ἐν τῇ περιπτώσει τῆς ἐκδόσεως χαρτονομίσματος διὰ ταμειακοῦ σκοποῦς.

Ὡς πρὸς τὴν κατάταξιν τῶν δημοσίων ἐσόδων ὁ κ. Griziotti ἀφοῦ κακίζει

τούς ἀσχοληθέντας μὲ αὐτὴν διότι ἐβασίσθησαν εἰς κριτήρια μονόπλευρα ἀναλόγως τῆς ιδιότητός των ὡς μελετητῶν τῆς δημοσίας οἰκονομίας ἢ τοῦ δημοσιονομικοῦ δικαίου, ἐπιχειρεῖ ἰδίαν κατάταξιν βασιζόμενος ἀφ' ἑνός εἰς τὰ ἀνωτέρω παρατεθέντα στοιχεῖα τῆς δημοσιονομικῆς δράσεως καὶ ἀφ' ἑτέρου εἰς τὴν πληττομένην κατὰ τὴν ἀντλησιν τῶν προσόδων γενεάν.

Ἐπὶ τῆς ἐννοίας τῆς φορολογίας, μετὰ τὴν διαπίστωσιν τῶν διχογνωμιῶν ἐν τῇ ἐπιστήμῃ, ὁ σ. δέχεται ὅτι ὁ φόρος προϋποθέτει: α) ἔλλειψιν συγκεκριμένης ἀντιπαροχῆς τοῦ δημοσίου καὶ συνεπάγεται σχέσεις μεταξὺ δύο ὑποκειμένων τῆς οἰκονομίας, ἐξ ὧν τὸ ἓν ἐνεργητικόν, τὸ Κράτος, δρῶν κυριαρχικῶς, τὸ δὲ ἕτερον παθητικόν, τὸ ἄτομον ἢ ὁμάς ἀτόμων κεκτημένη ἢ μὴ νομικὴν προσωπικότητα.

Ἡ συμβολὴ τοῦ καθηγητοῦ Griziotti εἰς τὴν ἔρευναν τῶν δημοσιονομικῶν ζητημάτων εἶναι τόσον γνωστὴ, ὥστε νὰ παρέλκη νὰ τονισθῇ τὸ ἰδιαίτερον ἐνδιαφέρον τὸ ὁποῖον παρουσιάζει τὸ ἀνωτέρω σημειούμενον διάγραμμα τῆς δημοσιονομικῆς δράσεως ἀπὸ ἀπόψεως κατευθύνσεων καὶ περιεχομένου.

ΑΓΓ. ΑΓΓΕΛΟΠΟΥΛΟΣ

Σ. Ι. ΑΓΑΠΗΤΙΔΟΥ: Αἱ σύγχρονοι τάσεις ἐν τῇ προστασίᾳ τῆς ναυτικῆς ἐργασίας.

Τὸ τελευταῖον λίαν ἐπικάϊρον ἔργον τοῦ κ. Σ. Ι. Ἀγαπητίδου ἀσχολεῖται μὲ θέμα προκαλοῦν ἀπὸ διπλῆς ἀπόψεως τὸ ἐνδιαφέρον. Πράγματι ἡ οἰκονομικὴ πολιτικὴ ἐπιδιώκει ὁλονὲν περισσότερον τὴν ἐξεύρεσιν ἑνός δικαίου τρόπου κατανομῆς τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος διαφέροντα ἐκείνου, ὅστις θὰ ἐνεφανίζετο ὑπὸ τὸ καθεστῶς τοῦ ἐλευθέρου συναγωνισμοῦ καὶ ἰβελτιοῦντα τὴν θέσιν τῶν ἐργαζομένων. Ἡ ἀνάγκη τῆς ἐπεμβάσεως ταύτης εἶναι ἐμφανεστέρα ἐν τῇ διαρρυθμίσει τῶν ἴδρων ἐργασίας τῶν ναυτεργατῶν, στερουμένων ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τῶν μέσων ἀποτελεσματικῆς ὑποστηρίξεως τῶν συμφερόντων των. Ἐξ ἄλλου ἡ ναυτιλία ἀποτελεῖ σπουδαῖον κλάδον τῆς οἰκονομικῆς δραστηριότητος τῆς χώρας, ἐξασφαλίζουσα ἀφ' ἑνός ἀπασχόλησιν εἰς τὸν νησιωτικὸν πληθυσμόν, ἀφ' ἑτέρου τὴν ἐνίσχυσιν τοῦ ἐνεργητικοῦ σκέλους τοῦ ἰσοζυγίου τῶν λογαριασμῶν τῆς χώρας, ἐφ' ὅσον προσφέρει τὰς ὑπηρεσίας της κυρίως εἰς τὴν ἀλλοδαπὴν.

Ὡς ὀρθότατα παρατηρεῖ ὁ κ. Ἀγαπητίδης ἐν τῇ Εἰσαγωγῇ, ἡ προστασία τῆς ναυτικῆς ἐργασίας δὲν δύναται νὰ προσλάβῃ ἐξαιρετικὴν ἔκτασιν εἰς οἰονδήποτε κράτος, ἐφ' ὅσον ὁ συναγωνισμὸς ἀναπτύσσεται ἐπὶ τοῦ διεθνοῦς πεδίου ἐν τῇ ναυτιλίᾳ. Ἐνεκα τούτου ἀσχολεῖται λίαν ἐπιτυχῶς καὶ παραλλήλως μὲ τὴν μελέτην τῶν προσόδων, αἱ ὁποῖαι ἐπετελέσθησαν σχετικῶς μεταξὺ 1919 καὶ 1936 ὑπὸ τὴν καθοδήγησιν τῶν ἐν Γενεύῃ ἐδρευόντων ὀργανισμῶν. Οὕτως ἐξετάζεται ἀλληλοδιαδόχως εἰς δέκα τέσσαρα κεφάλαια τὸ τί ἐπετεύχθη σχετικῶς ὡς πρὸς τὴν σύμβασιν ναυτικῆς ἐργασίας, ὡς πρὸς τὰς προϋποθέσεις ὑγείας καὶ ἐπαγγελματικῆς ἰκανότητος τῶν ναυτικῶν, ὡς πρὸς τὴν προστασίαν τοῦ μισθοῦ, ὡς πρὸς τὴν τροφοδοσίαν, ὡς πρὸς τὴν σύνθεσιν τῶν πληρωμάτων, ὡς πρὸς τὴν διάρκειαν τῆς ἐργασίας, ὡς πρὸς τὰς μετ' ἀποδοχῶν ἀδείας, ὡς πρὸς τὴν ναυτικὴν ἀνεργίαν, ὡς πρὸς τὴν παλιννόστησιν τῶν ναυτικῶν, ὡς πρὸς τὴν προστασίαν τῶν ναυτικῶν εἰς τοὺς λιμένας, ὡς πρὸς τὴν ἀσφαλιστικὴν προστασίαν τῶν ναυτικῶν, ὡς πρὸς τὴν προστασίαν αὐτῶν ἐν περιπτώσει

ἀσθενείας ἢ ἀτυχήματος καὶ ὡς πρὸς τὸ ποινικὸν καὶ πειθαρχικὸν καθεστῶς τὸ διέπον αὐτούς.

Γενικὸν χαρακτηριστικὸν τῆς ἐξελίξεως εἶναι ἡ ἐπιβολὴ λύσεων θεωρουμένων συχνὰ τολμηρῶν ἀπὸ τοὺς ἐργοδοτικούς κύκλους καὶ συνεπῶς ἡ ἐπικράτησις κοινωνικῶν ἀντιλήψεων θεωρουμένων δικαίως ὡς ἐπιβεβλημένων διὰ λόγους γενικωτέρους. Ἀξιοσημείωτον τυγχάνει ὅτι τοιαῦται προοδευτικαὶ λύσεις ἐπιβάλλονται ἐνίοτε μεμονωμένως εἰς ὠρισμένα κράτη παρὰ τὴν δυσχερανσίαν τῆς ναυτιλίας των ἐν τῷ διεθνῇ συναγωνισμῷ. Ἡ οὕτω προσγενομένη εἰς αὐτὴν ζημία ἐξουδετεροῦται συχνὰ δι' αὐξήσεως τῶν ἀμέσως ἢ ἐμμέσως χορηγουμένων αὐτῇ ἐνισχύσεων.

Ὡς προκύπτει ἐκ τῆς συνοπτικῶς, ἀλλ' ἐπιτυχῶς, γενομένης ἀναλύσεως τῆς κειμένης νομοθεσίας τῶν κυριωτέρων ναυτικῶν κρατῶν, πολλὰ ἐπετελέσθησαν πρόοδοι. Αὗται δὲν θεωροῦνται εἰσέτι ἐπαρκεῖς συνεπεία τῶν ἐξαιρετικῶν μεγάλων κόπων τῶν ναυτεργατῶν ἐν τῇ ἐκτελέσει τῆς ἐργασίας των. Δὲν φαίνεται ὅμως πρὸς τὸν παρὸν νὰ ἐπιτευχθοῦν πολὺ περισσότερα, διότι αἱ κοινωνικαὶ πρόοδοι δὲν εἶναι μόνον πρόβλημα διανομῆς, ἀλλὰ καὶ αὐξήσεως τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος, ὅταν αὗται ὑπερβοῦν ὠρισμένον σημεῖον. Κατὰ κανόνα ἡ νομοθεσία, ἡ ρυθμίζουσα τὴν προστασίαν τῆς ναυτικῆς ἐργασίας εἰς τὰ διάφορα κράτη, ἡ ὁποία σημειωτέον εἶναι δημοσίας τάξεως, ἐπηρεάζεται ἀφ' ἐνὸς ἐκ τῶν ἐπικρατουσῶν ἀντιλήψεων γενικῶς περὶ βελτιώσεως τῆς θέσεως τῶν ἐργαζομένων, ἀφ' ἑτέρου ἐκ τοῦ περιεχομένου τῶν ὑπὸ τῶν διαφόρων κρατῶν συναπτομένων καὶ ἐφαρμοζομένων συμβάσεων. Εἶναι ἀξιοσημείωτον ὅτι ἐξικνεῖται μέχρι τῶν μικροτέρων λεπτομερειῶν, εἰς τρόπον ὥστε νὰ περιορίζηται εἰς τὸ ἐλάχιστον ἡ διακριτικὴ ἐξουσία τοῦ πλοιάρχου ἐπὶ τοῦ πληρώματος, τὸ ὁποῖον ὅμως ἀναλαμβάνει μεγαλειτέρας ὑποχρεώσεις ἀπὸ τὰς τῶν κοινῶν μισθωτῶν ὑπαγόμενον μεταξὺ ἄλλων εἰς αὐστηροτέραν πειθαρχίαν. Εἰς αὐτὸ τὸ γεγονός ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὰς δυσχερείας τῆς προσφερομένης ἐργασίας ὀφείλεται ἄλλως τε καὶ ἡ μεγαλιτέρα ἀμοιβὴ τῶν ναυτεργατῶν ἢ τῶν χερσαίων ἐργατῶν.

Δ. Ι. ΔΕΛΙΒΑΝΗΣ

WILHELM GÜLICH : **Die Bibliothek des Instituts für Weltwirtschaft. Jena, 1939.**

Εἰς τὴν προκειμένην μελέτην ἐκτίθενται αἱ βάσεις, ἐφ' ὧν ὁ κ. Gülich ἐθεμελίωσε τὴν ἀναδιοργάνωσιν τῆς βιβλιοθήκης τοῦ Ἰνστιτούτου τῆς Παγκοσμίου Οἰκονομίας, διὰ νὰ δύναται αὕτη νὰ ἐξυπηρετῇ κατὰ τὸν καλλίτερον τρόπον τοὺς ἐπιστήμονας καὶ τοὺς ἐρευνητάς. Τὸ ἔργον τῆς ἀναδιοργανώσεως ἀνετέθη εἰς αὐτὸν τὸ 1924 ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ Bernhard Hagens (ἰδρυτοῦ τοῦ Ἰνστιτούτου θαλασσίων συγκοινωνιῶν καὶ Παγκοσμίου Οἰκονομίας), τοῦ ὁποίου τὸ ὄνειρον ἦτο νὰ δημιουργήσῃ ἐν Κιέλφ ἕνα ἐπιστημονικὸν κέντρον ἱκανὸν νὰ παρακολουθῇ πλήρως ὅλας τὰς ἐκδηλώσεις τῆς παγκοσμίου οἰκονομίας. Τοῦτο θὰ ἔδει νὰ εἶναι ἐξωπλισμένον καὶ μὲ τὴν κατάλληλον βιβλιοθήκην, ὡργανωμένην οὐχὶ κατὰ τὸν κλασσικὸν τρόπον τῶν γενικῶν βιβλιοθηκῶν, ἀλλὰ μὲ σύστημα τοιοῦτον ὥστε νὰ παρακολουθῇ κατὰ πόδας τὴν ταχείαν ἐξέλιξιν τῆς ἐπιστήμης, τὴν ὁποίαν ἔχει ταχθῇ διὰ νὰ ἐξυπηρετήσῃ.

Τὸ περιεχόμενον τῆς βιβλιοθήκης εἶναι εὐρύτερον τοῦ ὑπὸ τοῦ ὀνόματός της δηλουμένου. Δὲν πρόκειται μόνον περὶ συλλογῆς ὑλικοῦ πρὸς ἔρευναν τῆς

παγκοσμίου οικονομίας ἐν τῇ ἐννοίᾳ τῶν μεταξὺ τῶν Κρατῶν οικονομικῶν σχέσεων. Δεδομένου ὅτι ἡ παγκόσμιος οἰκονομία προκύπτει ἐκ τῆς συνθέσεως τῶν ἐπὶ μέρους ἐθνικῶν οἰκονομιῶν, ἡ ἔρευνα αὐτῆς δεόν νὰ ἐδραιωθῇ ἐπὶ τῆς γνώσεως τῶν παραγόντων, οἱ ὅποιοι καθορίζουν τὸν ἐκάστοτε χαρακτήρα μιᾶς ἐθνικῆς οἰκονομίας ἐν τῷ πλαισίῳ τῆς ὅλης κοινωνικῆς ζωῆς.

Διὰ νὰ δύναται ἡ Βιβλιοθήκη νὰ παρακολουθῇ τὸ τόσον εὐρὺ πεδίου τοῦ ἀντικειμένου της εἰς νέας ἐκδόσεις, συμπληρώσεις κλπ. καὶ διὰ νὰ ἀποκτᾷ ὅ,τι τῆς εἶναι ἀναγκαῖον ἔχει εἰδικὸν μέγα βιβλιογραφικὸν συνεργεῖον, ὅπου ὅλαι αἱ ἐκδόσεις τῆς Γερμανίας καὶ τοῦ ἐξωτερικοῦ καὶ ὅλαι αἱ πηγαὶ βιβλιογραφίας συλλέγονται καὶ ἐπεξεργάζονται ταχέως.

Ὅς πρὸς τὸν τρόπον κτήσεως, 20 % ἐνηργήθησαν δι' ἀγορᾶς, 16 % δι' ἀνταλλαγῆς διπλῶν ἀντιτύπων καὶ 41 % διὰ δωρεῶν. Μέχρι τῆς 1ης Ἰουλίου 1939 ἡ βιβλιοθήκη ἠρίθμει 35.000 τόμους.

Εἰς τὸ 3ον κεφάλαιον τῆς μελέτης ὁ συγγραφεὺς ἐκθέτει λεπτομερῶς τὸ ἀκολουθηθὲν σύστημα, βάσει τοῦ ὁποίου ὁ ἐρευνητὴς δύναται νὰ ἀνεύρῃ τὰς πηγὰς καὶ ὅλην τὴν βιβλιογραφίαν ἐκάστου ἐνδιαφέροντος αὐτὸν ζητήματος.

Περαιτέρω ὁ συγγραφεὺς ἀναλύει λεπτομερέστερον τὸν τρόπον καθ' ὃν ἕκαστος τῶν εἰδικῶν καταλόγων εἶναι κατηρτισμένος. Εἰς τὸ τελευταῖον δὲ κεφάλαιον ἐκτίθεται ἡ ὀργάνωσις διὰ τὴν ὅσον τὸ δυνατὸν εὐχρηστοτέραν χρησιμοποίησιν τῆς βιβλιοθήκης.

Ἡ μελέτη κλείει μὲ πλουσίους στατιστικὸς πίνακας ἐπὶ τοῦ ὕλικου τῆς βιβλιοθήκης κατὰ χώρας, γλῶσσαν, περιοδικὰ κλπ.

X.

Società Italiana per il progresso delle scienze: I contributi italiani al progresso della statistica. A cura di C. Gini, P. Fortunati, F. Paglino, G. Ferrari, Alfr. De Polzer. (Roma, 1939).

Τὸ ἀνὰ χεῖρας ἔργον ἀσχολεῖται μὲ τὴν συμβολὴν τῶν Ἰταλῶν εἰς τὴν πρόοδον τῆς στατιστικῆς. Αὕτη, ὡς ἀποδεικνύεται λεπτομερῶς, ὑπῆρξε πολυπληθῆ, συντελέσασα εἰς τὴν προαγωγὴν ἰδίως τῆς στατιστικῆς μεθολογίας, τῆς δημογραφικῆς καὶ τῆς βιομετρικῆς ἐρέυνης καὶ τῆς ἐν γένει οἰκονομικῆς στατιστικῆς.

1) Στατιστικὴ μεθολογία. Χάρις εἰς τὴν ἴδρυσιν πολλῶν πανεπιστημιακῶν ἐδρῶν στατιστικῆς ἐδόθη σπουδαία ὥθησις εἰς τὴν Ἰταλίαν πρὸς μελέτην τῆς στατιστικῆς ὅχι πλέον ὡς ἀπλοῦ μέσου πρὸς διευκόλυνσιν τῶν ἐρευνῶν τῶν καθ' ἕκαστα ἐπιστημονικῶν κλάδων, ἀλλ' ὡς ἰδίου καὶ αὐτονόμου κλάδου. Ἀξιοσημεῖωτοι ὑπῆρξαν, ὡς γνωστόν, αἱ πρόοδοι τῆς στατιστικῆς εἰς τὴν Ἀγγλίαν — ὅπου ἀνεπτύχθησαν ἰδίως ἡ στατιστικὴ μεθολογία καὶ αἱ γραφικαὶ παραστάσεις — τὴν Γαλλίαν, τὴν Γερμανίαν τὴν Ρωσσίαν καὶ τὴν Ἀμερικὴν. Ἡ ἰταλικὴ συμβολὴ κατὰ τὴν προκειμένην μελέτην, λόγῳ τῆς εὐρύτητος καὶ τῆς πρωτοτυπίας της, μόνον πρὸς τὴν τῆς Ἀγγλίας δύναται νὰ παραλληλισθῇ, καθόσον ἡ ἰταλικὴ ἐπιστήμη ἤνοιξε νέας ὁδοὺς εἰς τὴν στατιστικὴν μεθοδολογίαν ἰδίως εἰς ὅ,τι ἀφορᾷ τὴν συγκέντρωσιν καὶ τὴν ἀνομοιογένειαν τῶν ἐκ τῆς διανομῆς εἰσοδημάτων, τοὺς δείκτας μεταβλη-

τότητος, τούς τιμαρίθμους, τούς πίνακας θνησιμότητος, τὰς γραφικὰς παραστάσεις καὶ τὴν λογικὴν ἑρμηνείαν τῶν στατιστικῶν πορισμάτων.

Εἶναι βεβαίως ἀληθές, ὅτι ἡ μικρὰ σχετικῶς ἐξάπλωσις τῆς ἰταλικῆς γλώσσης δὲν ἐβοήθησε τὴν εὐρείαν διάδοσιν τῶν ἀνωτέρω προόδων, ἀλλὰ τοῦτο κατὰ μέγα μέρος ἐπετεύχθη διὰ τῶν δημοσιευμάτων εἰς τὴν Ἐπιθεώρησιν «Metron», τῶν ἀνακοινώσεων τῶν Ἰταλῶν ἐπιστημόνων εἰς διάφορα διεθνῆ συνέδρια καὶ διὰ τῶν ξένων σπουδαστῶν τῶν ἰταλικῶν Πανεπιστημίων.

2) Δ η μ ο γ ρ α φ ί α καὶ β ι ο μ ε τ ρ ί α. Ἡ δημογραφικὴ στατιστικὴ εἶναι γενικῶς πλέον ἀνεπτυγμένη ἢ ἡ στατιστικὴ μεθοδολογία. Ἀξιόλογος ἐπὶ τοῦ προκειμένου ὑπῆρξεν ἡ συμβολὴ τῆς Αὐστραλίας καὶ τῆς Ἀμερικῆς. Ἡ ἰταλικὴ ὁμως συνεισφορά, ὡς τονίζεται, κατ' οὐδὲν ὑπολείπεται τούτων, καθόσον ἐκτείνεται εἰς ὅλα τὰ στάδια τῆς δημογραφικῆς στατιστικῆς, ἔλαβε δὲ καὶ εὐρείαν δημοσιότητα χάρις εἰς τὴν πρωτοβουλίαν τοῦ Ἰταλικοῦ Συμβουλίου διὰ τὴν μελέτην τῶν προβλημάτων τοῦ πληθυσμοῦ, τῆς Γενικῆς Διευθύνσεως τῆς Στατιστικῆς καὶ τοῦ Κεντρικοῦ Ἰδρύματος Στατιστικῆς.

Αἱ πληθυσμιακαὶ καὶ βιομετρικαὶ μελέται ἐγένοντο ἐν Ἰταλίᾳ ὑπὸ τὸ φῶς τῶν πορισμάτων ὄχι μόνον τῆς καθαρᾶς στατιστικῆς ἀλλὰ καὶ τῆς ἀνθρωπολογίας, τῆς ὑγιεινῆς, τῆς ἰατρικῆς, τῆς κοινωνιολογίας καὶ τῆς ἱστορίας. Διὰ τοῦτο καὶ ἐδόθη τὸ ὄνομα «ὀλοκληρωτικὴ δημογραφία».

3) Ο ἰ κ ο ν ο μ ι κ ῆ στατιστικὴ. Ἀπὸ ποσοτικῆς ἀπόψεως αἱ σπουδαὶ οἰκονομικῆς στατιστικῆς αἱ γεγόμεναι εἰς τὴν Ἰταλίαν ὑπολείπονται τῶν ἄλλων κρατῶν καὶ δὴ τῶν ἀμερικανικῶν, ἀλλ' ἀπὸ ἀπόψεως μεθόδου εἶναι ποιοτικῶς σπουδαῖαι. Πολλὰ ἀμφισβητούμενα ζητήματα ὡς τὸ τῶν σχέσεων μεταξὺ τῶν μεταβολῶν τῶν τελωνειακῶν δασμῶν καὶ τῆς κινήσεως τῶν τιμῶν ὡς καὶ τὸ τῆς ἐπιδράσεως τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας ἐπὶ τῶν ἐμπορικῶν καὶ τῶν μεταναστευτικῶν ρευμάτων διηλευκάνθησαν σοβαρῶς.

Σ. ΑΓΑΠΗΤΙΔΗΣ

Βιβλιοκρισία

PIROU G: *Néo - libéralisme, Néo - corporatisme, Néo - socialisme*, Paris 1030.

Εἰς τὸ πρῶτον μέρος ὁ συγγραφεὺς ἀσχολεῖται μὲ τὸν κλασικὸν φιλελευθερισμὸν ὡς ἀνεπτύχθη κυρίως ὑπὸ τῶν Leroy Beaulieu, Colson κ. ἄ. Οἱ θεωρητικοὶ οὗτοι πιστεύουν εἰς τὴν ὑπεροχὴν τοῦ ἀτομιστικοῦ συστήματος βασιζομένου ἐπὶ τοῦ ἐλευθέρου ἀνταγωνισμοῦ, καθόσον ὁ τελευταῖος οὗτος ἐξασφαλίζει τὴν ἰσορροπίαν τῆς ἀγορᾶς, ἐνισχύει τὴν οἰκονομικὴν πρόδον καὶ καθιστᾷ εὐκίνητον τὴν οἰκονομίαν.

Ἡ κανονικὴ λειτουργία τοῦ συστήματος τούτου δεόν νὰ εἶναι ἐξησφαλισμένη νομικῶς καὶ πρακτικῶς. Δυσχέρεια ὑφίστανται εἰς τὴν *de facto* λειτουργίαν αὐτοῦ λόγω τῆς ἀναπτύξεως καὶ τοῦ πολλαπλασιασμοῦ τῶν διαφόρων μονοπωλιακῶν ὀργανώσεων. Εἰς τὴν παρατήρησιν ταύτην οἱ παλαιοὶ φιλελεύθεροι ἀπήντων, ὅτι αἱ ὀργανώσεις αὗται δὲν ἦσαν πραγματικῶς μονοπωλιακαί, διότι ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν ἠδύνατο νὰ παρουσιασθῇ νέος ἀνταγωνιστὴς εἰς τὴν ἀγοράν. Ἐπὶ πλέον οἱ καταναλωταὶ ἠδύνατο νὰ ἀντιδράσουν διὰ τῆς προσφυγῆς εἰς ὑποκατάστατα. Κατ' αὐτοὺς τὸ μονοπώλιον τότε μόνον καθίσταται ἐπικίνδυνον ὅταν προστατευθῇ ὑπὸ τοῦ Κράτους. Ὡς ἐκ τούτου οἱ παλαιοὶ φιλελεύθεροι δὲν διέβλεπον ἀπειλούμενον τὸν ἐλεύθερον ἀνταγωνισμὸν ἐκ τῆς γενέσεως τῶν διαφόρων μονοπωλιακῶν ὀργανώσεων.

Ὡρισμένοι ὅμως νεοφιλελεύθεροι ἀντελήφθησαν τὸ ἐπισημὸν τῆς ἀνωτέρω ἐπιχειρηματολογίας καὶ διείδον τὰ προβλήματα τὰ ἀνακύπτοντα ἐκ τῆς ἐξελίξεως ταύτης, τὰ ὁποῖα δὲν δύναται νὰ λυθοῦν διὰ τῆς ἀπλῆς τηρήσεως τῆς συνταγῆς τοῦ «laissez faire, laissez passer».

Ὁ συγγραφεὺς, προτοῦ ἀσχοληθῆ μὲ τὸ θετικὸν πρόγραμμα τῶν νεοφιλελευθέρων, ἐκθέτει δι' ὀλίγων τὰ χαρακτηριστικὰ τῆς κεφαλαιοκρατίας κατὰ τὸν 19ον καὶ 20ὸν αἰῶνα. Οὗτος ἐκκινεῖ ἀπὸ δύο στοιχεῖα, ἓν νομικόν: ὁ ἐλεύθερος ἀνταγωνισμὸς καὶ ἕτερον ψυχολογικόν: τὸ προσωπικὸν συμφέρον.

Αἱ παρὰ τῶν ἀτόμων ἰδρυόμεναι ἐπιχειρήσεις περιπλέκονται εἰς ἀγῶνα μεταξύ των, ὅστις ὀδηγεῖ εἰς τὴν νίκην τῶν ἰσχυροτέρων μὲ ἀποτέλεσμα τὴν οἰκονομικὴν συγκέντρωσιν καὶ τὴν αὐξήσιν τοῦ μέσου μεγέθους τῶν ἐπιχειρήσεων. Ἡ ἐξέλιξις αὕτη καταλήγει εἰς τὸ νὰ ἀπομείνῃ μικρὸς μόνον ἀριθμὸς μεγάλων ἐπιχειρήσεων. Αὗται θὰ ἐντείνουν τὴν παραγωγὴν των εἰς ποσότητας μὴ δυναμένας νὰ διατεθοῦν. Πρὸς ἀποφυγὴν τούτου θὰ ἀρχίσῃ ἡ διαδοχικὴ ὑποβίθασις τῶν τιμῶν δημιουργοῦσα ζημίαις. Κατόπιν τούτου τὸ προσωπικὸν συμφέρον θὰ ὀδηγήσῃ εἰς τὸν τερματισμὸν τοῦ ἀνταγωνισμοῦ. Τοιοῦτρόπως τὰ δύο κίνητρα τοῦ μηχανισμοῦ προσωπικὸν συμφέρον καὶ ἀνταγωνισμὸς ἔρχονται εἰς σύγκρουσιν. Ἐκ τῶν δύο τὸ πρῶτον εἶναι τὸ ἰσχυρότερον. Ἐνεκα τούτου παρέστημεν μάρτυρες τῆς λεγομένης οἰκονομικῆς συγκεντρώσεως ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ 19ου αἰῶνος.

Περαιτέρω ἐξετάζεται κατὰ πόσον αἱ ἐπελθοῦσαι μεταβολαὶ παρεκώλυσαν τὴν ἰκανότητα προσαρμογῆς καὶ ἰσορροπίας τοῦ συστήματος. Κατὰ τὸν κ. Ρίρου ἡ σημερινὴ κεφαλαιοκρατία χαρακτηρίζεται ἀπὸ δύο γνωρίσματα. Πρῶτον εἶναι κεφαλαιοκρατία τῶν μεγάλων μονάδων καὶ δεύτερον εἶναι κεφαλαιοκρατία μονοπωλίων.

Ὡς πρὸς τὸ πρῶτον γνῶρισμα οἱ εἰδικοί ἀπέδειξαν, ὅτι αἱ μεγάλαι ἐπιχειρήσεις δύνανται ν' ἀντεπεξέλθουν εἰς ἐποχὴν οἰκονομικῆς ὑφέσεως δυσχερέστερον τῶν μικρῶν λόγῳ τῶν σταθερῶν ἐξόδων. Ἡ σπουδαιότης τῶν μεγάλων ἐπιχειρήσεων ἠνάγκασε τὸ Κράτος εἰς περίπτωσιν κρίσεως πρὸς ἀποφυγὴν καταστροφῶν νὰ τὰς ἐνισχύσῃ. Οὕτως ὅμως παρημπόδισε τὴν ροπὴν ἐπιλογῆς τῆς κεφαλαιοκρατίας καὶ ἐνόθευσε τὸν οἰκονομικὸν μηχανισμόν. Τὸ σύστημα κατέληξεν εἰς παράδοξον ἀποτέλεσμα, τὴν ἀτομίκευσιν τῶν κερδῶν καὶ τὴν σοσιαλιστικοποίησιν τῶν ζημιῶν. Ἐπὶ πλέον ἡ ὑπερβολικὴ μεγέθυνσις τῆς μεγάλης ἐπιχειρήσεως μεταβάλλει τὸ εἶδος διοικήσεως καὶ τὴν πλησιάζει πολὺ πρὸς τὰς δημοσίους ὑπηρεσίας.

Ὡς πρὸς τὸ δεύτερον χαρακτηριστικὸν ὁ συγγραφεὺς παρατηρεῖ ὅτι τὸ μονοπώλιον ἐξασφαλίζει εἰς τοὺς κατόχους του τὴν κυριαρχίαν τῆς ἀγορᾶς, δηλαδὴ τὸν αὐθαίρετον καθορισμὸν τιμῶν. Ὅλοι οἱ νεοφιλελεύθεροι παραδέχονται τὴν σκιαγραφηθεῖσαν ἐξέλιξιν τῆς κεφαλαιοκρατίας, ἐν ἀντιθέσει δὲ πρὸς τοὺς παλαιούς φρονοῦν ὅτι τὸ Κράτος δὲν πρέπει νὰ ἀπόσχη πάσης ἐπεμβάσεως, ἀλλὰ τὸναντίον πρέπει νὰ παρέμβῃ πρὸς ἐνίσχυσιν τοῦ ἀνταγωνισμοῦ καὶ παρακώλυσιν τῶν μονοπωλίων. Ὁ κ. Ρίγου θεωρεῖ ὡς κυριώτερους ἐκπροσώπους τοῦ νεοφιλελευθερισμοῦ τὸν ἀμερικανὸν Lippman καὶ τὸν γάλλον Rougier παραθέτει δὲ ἐν περιλήψει τὰς ὑπ' αὐτῶν προτεινομένας μεταρρυθμίσεις πρὸς ἀποκατάστασιν τοῦ ἀνταγωνισμοῦ.

Ὡς πρὸς τὴν παραγωγὴν ὁ νεοφιλελευθερισμὸς τῶν δύο ἀνωτέρω συγγραφέων δεικνύει μίαν ἐχθρότητα πρὸς τὴν ἀνώνυμον ἐταιρείαν λόγῳ κυρίως τοῦ διαχωρισμοῦ, τὸν ὁποῖον ἐπέφερε μεταξὺ ἰδιοκτησίας καὶ διαχειρίσεως. Ἐπίσης στρέφεται καὶ ἐναντίον τῆς ὀλοκληρώσεως ὡς παρεμποδιζούσης τὴν ἐλευθερίαν τοῦ σχηματισμοῦ τῶν τιμῶν. Ἡ διαμόρφωσις αὕτη θεωρεῖται ὡς προστάδιον μιᾶς κοινωνιστικῆς καὶ προγραμματικῆς διαχειρίσεως.

Ἐναντίον τῶν τάσεων τούτων προτείνονται ἡ ἀπαγόρευσις ἀπὸ τὸ Κράτος ὠρισμένων μορφῶν ἐπιχειρήσεων καὶ διαχειρίσεως. Κυρίως στρέφονται ἐναντίον τῆς αὐτοχρηματοδοτήσεως ἣτις ἀφαιρεῖ κεφάλαια ἀπὸ τὴν ἐλευθέραν ἀγοράν. Ὡς πρὸς τὰς ἀνταλλαγὰς ἰδίᾳ ὁ Lippman ζητεῖ αὐτονομίαν τῆς ἀγορᾶς πρὸς προστασίαν τῶν ἀγροτῶν οἵτινες δὲν εἶναι εἰς θέσιν νὰ κρίνουν πολλάκις περὶ τοῦ ἀρτίου καὶ τῆς ποιότητος τῶν προϊόντων. Αὐτὸ δέον νὰ γίνῃ καὶ διὰ τοὺς μικροὺς πωλητὰς γεωργοὺς κλπ. οἵτινες δὲν γνωρίζουν τὰς συνθήκας τῆς ἀγορᾶς.

Ὡς πρὸς τὸ χρῆμα ὁ Lippman ἐν ἀντιθέσει πρὸς ἄλλους νεοφιλελευθέρους ἐμφανίζεται πρόμαχος τοῦ διευθυνομένου νομίσματος πρὸς ἐξασφάλισιν σταθερᾶς ἀγοραστικῆς δυνάμεως καὶ ἀποφυγὴν ἀδικιῶν μεταξὺ τῶν συναλλασσομένων.

Περαιτέρω ὁ κ. Ρίγου θέτει τὸ ἐρώτημα κατὰ πόσον ἡ νεοφιλελευθέρα θεωρία θὰ ἦτο εἰς θέσιν νὰ ἐπανακτῆσῃ τὸ γόητρον τὸ ὁποῖον εἶχε χάσει ἡ παλαιά. Ἀναφέρει δύο κατηγορίας αἰτίων διὰ τὴν στροφὴν τὴν παρατηρηθεῖσαν πρὸς τὸν νεοφιλελευθερισμόν. Ἡ πρώτη προέρχεται ἀπὸ τὴν ἀπογοήτευσιν τὴν γεννηθεῖσαν ἀπὸ τὴν ἐφαρμογὴν τῶν συστημάτων τῆς διευθυνομένης οἰκονομίας καὶ τὴν ἐπιδειχθεῖσαν ἀδυναμίαν εἰς τὴν ἐφαρμογὴν τοῦ σοσιαλισμοῦ. Ἡ δευτέρα συνίσταται εἰς τὴν προσήλωσιν εἰς τὰς ἀντιλήψεις τοῦ πνευματικοῦ καὶ πολιτικοῦ φιλελευθερισμοῦ. Ὁ κ. Ρίγου ἐκφράζει ἀμφιβολίας ὡς πρὸς τὴν δυνατότητα ἐπιτυχίας τοῦ φιλελευθερισμοῦ, καθόσον θεωρεῖ ὅτι εὐρίσκεται εἰς ἀντίθεσιν μὲ ὠρισμένας βαθεῖας τάσεις τοῦ νεωτέρου κόσμου.

Παρατηρεί δὲ ὅτι εἰς πολλὰ βασικά σημεῖα ὑφίστανται διαφωνία μεταξύ τῶν ὁπαδῶν τοῦ συστήματος.

Εἰς τὸ δεύτερον μέρος ἀσχολεῖται ὁ συγγραφεὺς μὲ τὸν νεοσυντεχνισμόν. Συντεχνισμὸς εἶναι ἢ κατεύθυνσις, καθ' ἣν ἅπαντες οἱ ἐξασκοῦντες ἕνα ὠρισμένον ἐπάγγελμα σχηματίζουν ἕνα σωματεῖον εἰς τὸ ὁποῖον ἀναγνωρίζεται ὁ χαρακτήρ ὀργανισμοῦ δημοσίου δικαίου.

Ὁ νεοσυντεχνισμὸς δημιουργεῖ κατὰ ἐπάγγελμα σωματεῖα τὰ ὁποῖα ἀποτελοῦν τὸ ἐνδιάμεσον μεταξύ Κράτους καὶ ἀτόμου. Ὅλοι οἱ ἐργάται καὶ ὅλοι οἱ ἐργοδοταὶ ὑποχρεωτικῶς συμμετέχουν εἰς τὰ σωματεῖα ταῦτα, αἱ δὲ ἀποφάσεις αὐτῶν εἶναι ὑποχρεωτικαὶ διὰ τὰ μέλη. Αἱ ἀρμοδιότητες τῶν σωματείων εἶναι τριῶν εἰδῶν. Πρῶτον οἰκονομικαί, συνιστάμεναι εἰς τὴν ἐξυγίανσιν τῆς ἀγορᾶς διὰ τοῦ ἐλέγχου καὶ τῆς ρυθμίσεως τῆς παραγωγῆς ἐνδεχομένως δὲ καὶ τὸν καθορισμὸν τῆς τιμῆς. Δεύτερον κοινωνικαὶ ἀφορῶσαι τὴν ἄσκησιν ἐνδοσωματειακῆς κοινωνικῆς πολιτικῆς π. χ. παροχὴ ἐπιχορηγήσεων εἰς ἐργατικὰς οἰκογενείας, καταπολέμησις τῆς ἀνεργίας κλπ. Τρίτον πολιτικαὶ δυνάμεναι νὰ πραγματοποιηθοῦν κυρίως διὰ τῆς ἰδρύσεως ἐπαγγελματικοῦ κοινοβουλίου.

Κατὰ τὸν κ. Ρίγου ὁ συντεχνισμὸς παρουσιάζει διάφορα προτερήματα. Οὗτος ἔναντι τοῦ φιλελευθερισμοῦ ἐξασφαλίζει τὴν τάξιν καὶ τὴν πειθαρχίαν. Ἐναντι τοῦ κρατισμοῦ ἐγγυᾶται τὴν ἀκριβεστέραν λύσιν τεχνικῶν καὶ οἰκονομικῶν προβλημάτων. Πρόκειται περὶ αὐτοδιοικήσεως τῶν οἰκονομικῶν συμφερόντων. Ἐν σχέσει πρὸς τὸν συνδικαλισμὸν ὑπερέχει καθόσον τὰ συνδικάτα εἶναι προαιρετικά, δὲν περιλαμβάνουν πάντας τοὺς ἐνδιαφερομένους καὶ παρασύρονται πολλάκις εἰς ἀγόνους πολιτικούς ἀγῶνας. Τὰ μειονεκτήματα τοῦ συντεχνισμοῦ ἐξαρτῶνται ἀπὸ τὴν μορφήν τὴν ὁποῖαν δύναται νὰ λάβῃ οὗτος.

Ἐν πρώτοις ὁ αὐτόνομος συντεχνισμὸς: Κάθε σωματεῖον ἀπολαύει εὐρείας αὐτονομίας, ριθμίζον παραγωγὴν, τιμὰς, μισθοὺς κλπ. Ἡ μέχρι τοῦδε ὁμῶς πῆῖρα ἀπέδειξεν ὅτι οἱ ἐπιχειρηματῖαι κάθε κλάδου ἀποβλέπουν κυρίως εἰς τὸ ἴδιόν των συμφέρον καὶ ὄχι εἰς τὸ γενικόν.

Ὁ συντεχνισμὸς ὑποτεταγμένους εἰς τὴν πολιτικὴν ἐξουσίαν: Πρόκειται περὶ τοῦ συντεχνισμοῦ τοῦ ἐπιτευχθέντος ἐν Ἰταλία, Γερμανία, Πορτογαλία. Ἡ πολιτικὴ ἰδεολογία τίθεται ἄνω τοῦ οἰκονομικοῦ συμφέροντος, πάντα δὲ τὰ σωματεῖα ὑπάγονται ὑπὸ τὴν πολιτικὴν ἐξουσίαν. Ἡ ἀνυπαρξία αὐτονομίας θεωρεῖται νόθευσις τοῦ συντεχνισμοῦ ὑπὸ τῶν ὀρθοδόξων ὁπαδῶν του.

Ἡ κοινότης ἐργασίας. Πρόκειται περὶ τοῦ ὅρου τὸν ὁποῖον ἐξέλεξε ὁ καθηγητὴς Ρεγκου εἰς ἀντικατάστασιν τοῦ συντεχνισμοῦ. Κατ' αὐτὸν εἰς κάθε ἐπάγγελμα θὰ συνιστᾶται μία ὀργάνωσις ἀπαρτιζομένη ἀπὸ ἀντιπροσώπους τῶν ἐργοδοτῶν καὶ τῶν ἐργατῶν ἐκλεγομένων ἀπὸ τὰ συνδικάτα των χαρακτηρὸς προαιρετικοῦ καὶ ἐλευθέρου. Εἰς τὰ σωματεῖα ἐκτὸς τῶν ἐργοδοτῶν καὶ ἐργατῶν θὰ συμμετέχουν καὶ τρίτοι, δημόσιοι ὑπάλληλοι, διανοοῦμενοι, παλαιοὶ ἐργοδοταὶ, ἐργάται κλπ. Οὗτοι θὰ εἶχον θέσιν διαιτητοῦ εἰς περίπτωσιν μὴ συμφωνίας ἐργοδοτῶν καὶ ἐργατῶν. Ὁ κ. Ρίγου ἀμφισβητεῖ τὴν ἀποτελεσματικότητά τοῦ συστήματος κυρίως λόγῳ τῆς καταργήσεως τοῦ ρυθμιστικοῦ ρόλου τῶν τιμῶν.

Τὸ τρίτον μέρος ἀφιερώνει ὁ κ. Ρίγου εἰς τὸν νεοσοσιαλισμὸν. Κατ' αὐτὸν πρὸς συζήτησιν τοῦ θέματος ἀναγκαῖα εἶναι ἢ ἐκκίνησις ἀπὸ τὰ τρία δόγματα τοῦ ὀρθοδόξου σοσιαλισμοῦ, τὴν θεωρίαν τοῦ ἱστορικοῦ ὕλισμοῦ, τὴν θεωρίαν

τῆς ὑπεραξίας καὶ τὴν διδασκαλίαν τῆς πάλης τῶν τάξεων. Ἡ ἐξέλιξις παρουσιάζει διαφωνίαν μεταξὺ τῶν ὁπαδῶν τοῦ σοσιαλισμοῦ καὶ τάσιν ἀναθεωρήσεως καὶ διορθώσεως τῶν παλαιότερων διδασκαλιῶν ἐφ' ὅσον αὐταὶ ἤρχοντο εἰς ἀντίθεσιν μὲ τὰς νεωτέρας προόδους τῶν ἐπιστημῶν τῆς ἱστορίας καὶ τῆς φιλοσοφίας. Τοιοῦτότρόπως ἐδημιουργήθησαν οἱ μεταρρυθμισταί, οἱ ὁποῖοι ὑποστηρίζουν ὅτι ἡ κεφαλαιοκρατία δύναται προοδευτικῶς νὰ βελτιωθῇ ἄνευ ἐπαναστάσεων διὰ βαθμιαίων μεταρρυθμίσεων. Παραλλήλως ἐνεφανίσθησαν οἱ συνδικαλισταὶ μὲ κύριον πρόσωπον τὸν Georges Sorel. Οὗτοι ἔβλεπον εἰς τὸ συνδικάτον τὸ ὄργανον τῆς κοινωνικῆς ἐπαναστάσεως. Ἡ τάσις ὅμως αὕτη ταχέως ἔχασε τὸ ἐνδιαφέρον της.

Μετὰ ἰδίως τὸ 1930 τὰ προβλήματα τοῦ σοσιαλισμοῦ ἐξητάσθησαν ὑπὸ νέον φῶς εἰς τὰς διαφόρους χώρας. Ὁ κ. Ρίγου περιγράφει τὴν μορφήν τὴν ὁποίαν ἔλαβε ὁ νεοσοσιαλισμὸς εἰς τὴν Γαλλίαν.

Ἐν πρώτοις ἀσχολεῖται μὲ τὴν ἐνεργηθεῖσαν κριτικὴν ἐναντίον τῆς ὀλοκληρωτικῆς προγραμματικῆς οἰκονομίας τῆς ὁποίας ἡ ἀποτυχία θεωρεῖται ὡς ἀναπόφευκτος, λόγῳ τῆς ἐλλείψεως ἐπαρκoῦς προσανατολισμοῦ πρὸς τὰ ἔξοδα καὶ τὴν χρησιμότητα.

Τὰ νεώτερα ὅμως σχέδια τῶν συστημάτων δὲν ἀναφέρονται εἰς τὴν ὀλοκληρωτικὴν προγραμματικὴν οἰκονομίαν, ἀλλὰ ἀποτελοῦν ἐνδιαμέσους λύσεις. Οὕτως συμφώνως πρὸς νεωτέρας προτάσεις μόνον ἕνας τομεὺς τῆς παραγωγῆς θὰ ἔπρεπε νὰ κρατικοποιηθῇ, ὁ τῶν μονοπωλίων. Παραλλήλως θὰ ὑφίσταται δεύτερος τομεὺς ἐλεγχόμενος ἀντιστοιχῶν πρὸς τοὺς κλάδους τῆς παραγωγῆς ἔνθα ὑφίστανται συμφωνίαι μεταξὺ τῶν ἐπιχειρηματιῶν. Τέλος, ἕνας τρίτος τομεὺς θὰ ἀφεθῇ ἐλεύθερος, θὰ εἶναι δὲ μεγάλης ἐκτάσεως ὡς περιλαμβάνων τὸ τμήμα τῆς βιομηχανίας τὸ μὴ ὑπαγόμενον εἰς τοὺς δύο πρώτους καὶ τὴν ὀλότητα σχεδὸν τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς γεωργίας.

Ὡς πρὸς τὴν ἀκολουθητέαν τακτικὴν διὰ τὴν μετάθασιν ἐκ τῆς κεφαλαιοκρατίας εἰς τὸν σοσιαλισμὸν ὁ κ. Ρίγου ἀναφέρει πρῶτον τὰς ἀπόψεις τῶν νεοσοσιαλιστῶν. Οὗτοι ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς ὀρθοδόξους σοσιαλιστὰς δὲν ἀναφέρονται μόνον εἰς τὸ προλεταριάτον διὰ τὴν ἐπίτευξιν τῶν σκοπῶν των, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰς μεσαίας τάξεις. Παραλλήλως ἐπιδιώκουν τὴν πραγματοποίησιν τοῦ σοσιαλισμοῦ ἐντὸς τοῦ ἐθνικοῦ πλαισίου καὶ οὐχὶ διεθνῶς ὡς ἔπραττον οἱ παλαιότεροι σοσιαλισταί. Κατὰ δεύτερον λόγον ὁ συγγραφεὺς ἀσχολεῖται μὲ τὴν νεωτέραν τακτικὴν τῶν κομμουνιστῶν, ἡ ὁποία ὑπέστη οὐσιώδη ἀλλοίωσιν κυρίως κατόπιν τῆς ἀντικαταστάσεως τοῦ συνθήματος τῆς πάλης τῶν τάξεων διὰ τῆς ἐνώσεως ὄλων τῶν τάξεων ἐντὸς τοῦ ἔθνους.

Εἰς τὸ συμπέρασμά του ὁ κ. Ρίγου παρατηρεῖ ὅτι αἱ τρεῖς ἀναπτυχθεῖσαι διδασκαλίαι εἰς τὰς τεχνικάς των γραμμάς ἔχουν προσεγγίσει ἀλλήλας οὐσιωδῶς. Παρὰ ταῦτα ἐπὶ τοῦ φιλοσοφικοῦ, τοῦ ἠθικοῦ πεδίου καὶ ἐπὶ τοῦ ζητήματος τῶν συμφερόντων αἱ τρεῖς τάσεις ἐξακολουθοῦν συγκρούμεναι. Ἐκ τῆς ὅλης ἀναλύσεως προκύπτει κατὰ τὸν συγγραφέα ὅτι αἱ διάφοροι διδασκαλίαι ὑφίστανται πάντοτε τὴν ἐπίδρασιν τῆς ἀτμοσφαιρας ἐκάστης ἐποχῆς.

Ὁ κ. Ρίγου μὲ τὸ βιβλίον του αὐτὸ δὲν εἶχε τὴν πρόθεσιν νὰ παρουσιάσῃ ἰδικὰς του προτάσεις, ἀλλ' ἀπλῶς ὡς ἔπραξε καὶ εἰς ἄλλας του παρομοίας μελέτας ἠθέλησε νὰ εἰσαγάγῃ τὸν ἀναγνώστην κατὰ τρόπον μεθοδικὸν καὶ σαφῆ εἰς τὴν πολυάριθμον καὶ πολυσχιδῆ νεωτέραν βιβλιογραφίαν ἐπὶ τῶν σχετικῶν θεμάτων. Τὸν σκοπὸν τοῦτον ἐπέτυχε πλήρως, τοσοῦτον μᾶλλον καθόσον

δὲν περιωρίσθη εἰς ἀπλὴν ἔκθεσιν τῶν διαφόρων διδασκαλιῶν, ἀλλὰ ἐπεξετάθη καὶ εἰς ἐπιστημονικὴν κριτικὴν αὐτῶν, ἡ ὁποία δεικνύει ὅτι δὲν ἀρκεῖ μόνον ἡ κατάρτισις ὠραίων προγραμμάτων καὶ ἡ προβολὴ πολλὰ ὑποσχομένων προτάσεων, ἀλλὰ χρειάζεται καὶ ἡ θεμελίωσις αὐτῶν ἐπὶ στερεῶν βάσεων αἵτινες μόνον δύνανται νὰ ἐξασφαλίσουν τὴν ἐπιτυχίαν.

Ξ. ΖΟΛΩΤΑΣ

R. MOSSÉ: *L' Économie Collectiviste. Librairie Gle de Droit et de Jurisprudence, Paris, 1939.*

Εἰς τὴν συλλογὴν «*L' Économie Politique Contemporaine*» τὴν ὁποίαν διευθύνει ὁ καθηγητὴς Κοσ Β. Nogaro ἐξεδόθη ἡ ὑπὸ τὸν ἀνωτέρω τίτλον μελέτη, συγγραφέως γνωστοῦ ἤδη καὶ ἀπὸ ἄλλας ἐπὶ τοῦ ἰδίου περιμάχου θέματος ἐργασίας.

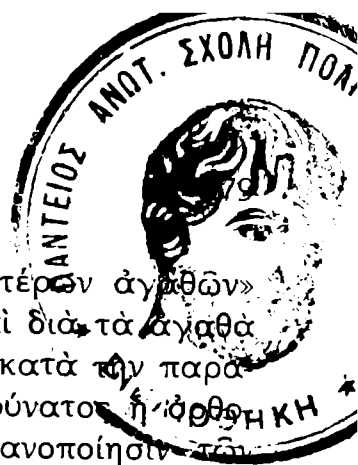
Ὁ τίτλος, ἐν τούτοις, δὲν ἀνταποκρίνεται πλήρως εἰς τὸ περιεχόμενον. Τὸ βιβλίον περιορίζεται εἰς τὴν περιγραφὴν καὶ ἀνάλυσιν ἑνὸς μόνου τύπου κολλεκτιβιστικῆς Οἰκονομίας — τοῦ Ρωσικοῦ. Ἀλλὰ τοῦτο βεβαίως, εἶναι ἄσχετον πρὸς τὴν ἐσωτερικὴν ἀξίαν τοῦ ἔργου.

Τὸ περιγραφικὸν τμήμα (Α' μέρος) εἶναι μᾶλλον σκιαγραφία. Ἀρκεῖται ὁ συγγραφεὺς εἰς τὴν χάραξιν τῶν κεντρικῶν γραμμῶν τῆς διαρθρώσεως τῆς Σοβιετικῆς Οἰκονομίας — θεσμοὶ οἰκονομικοὶ καὶ ἐξωοικονομικοὶ — μὲ ἐνδιαφερούσας παρατηρήσεις ἐπὶ τῶν 5ετῶν Σχεδίων, τῆς θέσεως τοῦ νομίσματος καὶ τῶν διαδοχικῶν πειραματισμῶν ὅσον ἀφορᾷ τὸν τρόπον τῆς διανομῆς τῶν ἀγαθῶν καταναλώσεως καὶ τῆς κατ' ἐπαγγέλματα κατανομῆς τοῦ πληθυσμοῦ.

Προκύπτει, ἐξ ὅλων τούτων, ὡς συμπέρασμα ὡς πρὸς τὴν μορφήν διαρθρώσεως τῆς Σοβιετικῆς Οἰκονομίας ὅτι «τὸ σύστημα τοῦτο, χαρακτηριζόμενον ἀπὸ τὴν ὑπαρξιν ἑνὸς Σχεδίου (Plan) ἀλλὰ μὲ τὴν διατήρησιν τοῦ χρήματος εἶναι ἐ γ χ ρ ἦ μ α τ ο ς (κολλεκτιβιστικὴ) δ ι ε υ θ υ ν ο μ ε ν ἡ οἰκονομία» (σελίς 88).

Πιστεύω ὅτι τὸ δεύτερον μέρος τοῦ βιβλίου θὰ συγκεντρώσῃ περισσότερον τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ ἀναγνώστου. Ἐκεῖ ὁ συγγραφεὺς ἀντιμετωπίζει τὰ θεωρητικὰ προβλήματα τὰ ὁποῖα ἡ λειτουργία ἑνὸς τοιούτου συστήματος δημιουργεῖ καὶ διατυπώνει τὰς ἰδικὰς του γνώμας ἐπὶ τῆς ἐπαρκειᾶς τοῦ συστήματος ὅσον ἀφορᾷ τὴν παρουσίαν τῶν ἐνδεδειγμένων λύσεων.

Ἐν τούτοις πρὶν ἢ προχωρήσωμεν εἰς τὴν ἀνάλυσιν τοῦ τμήματος αὐτοῦ νομίζω ὅτι θὰ ἦτο χρήσιμος ἡ παράθεσις ὑπὸ τύπον εἰσαγωγικόν, ὠρισμένων παρατηρήσεων. Ἀπὸ καθαρῶς οἰκονομικῆς ἀπόψεως ἡ ἔρευνα τοῦ Σοσιαλισμοῦ δὲν ἔχει μακρὰν ἱστορίαν. Παρὰ τὴν τεραστίαν βιβλιογραφίαν ἐπὶ τῶν ἄλλων ἀπάψεων, ὁ σοσιαλισμὸς «ὡς οἰκονομικὸν πρόβλημα» ἔμεινεν ἐπὶ μακρὸν σχεδὸν καθ' ὅλοκληρίαν ἀσυζήτητος. Ἡ συζήτησις ἤρχισεν μόνον μὲ τὴν δριμυτάτην κριτικὴν ἡ ὁποία διευτυπώθη ἐκ διαφόρων κατευθύνσεων καὶ σχεδὸν ταυτοχρόνως μετὰ τὸ πέρας τοῦ τελευταίου πολέμου καὶ τὴν ὁποίαν ἦτο ἀδύνατον νὰ παρίδουν οἱ θιασῶται τῶν σοσιαλιστικῶν λύσεων. Διότι αὕτη συνίστατο οὐχὶ ὀλιγώτερον, οὐχὶ περισσότερον, εἰς τὴν ἄρνησιν τῆς δυνατότητος τοῦ οἰκονομικοῦ λογισμοῦ εἰς τὸ Σοσιαλιστικὸν καθεστῶς. Κατὰ τὸν Lud, von Mises, ὁ ὁποῖος δικαίως δύναται νὰ θεωρηθῇ ὁ πρωταγωνιστὴς τῆς

όλης κινήσεως, υπάρχοντος μόνον ενός ιδιοκτήτου τῶν «ἀνωτέρων ἀγαθῶν» (μέσων παραγωγῆς) δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ διαμορφωθοῦν τιμαὶ διὰ τὰ ἀγαθὰ αὐτά. Ἐπομένως ἀποβαίνει ἀδύνατος ὁ ὑπολογισμὸς κόστους κατὰ τὴν παραγωγὴν τῶν ἀγαθῶν καταναλώσεως. Ἐπομένως καθίσταται ἀδύνατος ἡ ὀρθολογικὴ χρησιμοποίησις τῶν οἰκονομικῶν πόρων διὰ τὴν ἱκανοποίησιν τῶν ἀναγκῶν.

Ἄλλ' οἱ ἐπικριταὶ προσάπτουν καὶ δύο ἄλλα ἀκόμη ἐπιχειρήματα: 1) "Ὅτι ἡ Διευθυνομένη οἰκονομία εἶναι ἀσυμβίβαστος μὲ τὴν ἐλευθερίαν ἐκλογῆς τοῦ καταναλωτοῦ ὅπως καὶ μὲ τὴν ἐλευθερίαν ἐκλογῆς ἐπαγγέλματος τοῦ παραγωγοῦ. Σημαίνει ἐπομένως ἀφόρητον κατάστασιν τυραννίας. 2) "Ὅτι διὰ τῆς καταργήσεως τῆς ἀτομικῆς ιδιοκτησίας θὰ ἐξέλιπε τὸ σπουδαιότερον κίνητρον πρὸς ἐργασίαν καὶ ἐπομένως ἡ ἐργατικότης τοῦ πληθυσμοῦ ταχέως θὰ περιέπιπτεν εἰς παθολογικῶς χαμηλὰ ἐπίπεδα.

Τὸ τελευταῖον αὐτὸ ἐπιχείρημα ἐξωοικονομικόν, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς ἱστορικῆς πείρας εὐρέως διαψευσθέν, δὲν κατέχει πλεόν ἀξίαν λόγου θέσιν εἰς τὴν συζήτησιν.

Ἀντιθέτως τὰ δύο ἄλλα ἐξακολουθοῦν νὰ ἀποτελοῦν τὸ κεντρικὸν σημεῖον τῆς ἐκ τῆς πρώτης στιγμῆς ἐγερθείσης διαμάχης, ἡ ὁποία ἐν τούτοις ἀποτελεῖ ἐν τῷ συνόλῳ τῆς τὴν πρώτην συστηματικὴν ἐξέτασιν τῆς οἰκονομικῆς θεμελιώσεως τοῦ σοσιαλισμοῦ.

Ἐναντι τῆς κριτικῆς αὐτῆς διεμορφώθησαν εἰς τὴν σοσιαλιστικὴν παράταξιν δύο τάσεις. Ἡ μία τὴν ἀπορρίπτει ὡς ἄσχετον. Εἰς τὴν νέαν μορφήν οἰκονομίας οὐδεμία τῶν ἐννοιῶν τῆς «ἀστικῆς» ἐπιστήμης ἔχει σημασίαν. Εἶναι ἡ στάσις τῶν «ὀρθοδόξων» μαξιστῶν, ὡς ἐ. π. τοῦ M. Dobb ἢ ἄλλων ἐλευθέρων σκοπευτῶν ὡς ὁ L. Hobgen, οἱ Τεχνοκράται κ.λ.π.

Ἡ μεγαλειτέρα ὅμως μερὶς τῶν σοσιαλιστῶν οἰκονομολόγων ἀντὶ τῆς ἀρνητικῆς αὐτῆς στάσεως ἡ ὁποία πράγματι ἰσοδυναμεῖ μὲ παραδοχὴν, ἀπέδεχθη τὴν πρόκλησιν καὶ ἐζήτησε νὰ ἀποδείξῃ τὴν δυνατότητα τοῦ Ὀρθολογικοῦ λογισμοῦ εἰς τὴν σοσιαλιστικὴν Οἰκονομίαν, καθορίζουσα τὰς σχετικὰς προϋποθέσεις. Δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ προβῶμεν ἐνταῦθα εἰς σύνοψιν τῆς συζητήσεως. Ἀρκεῖ νὰ λεχθῇ ὅτι ὁ Καθηγητῆς Fr. von Hayek, ὁ διαπρεπέστερος τῶν μαθητῶν Mises, ὑπεχρέωθη τελικῶς νὰ παραδεχθῇ ὅτι ἡ προταθείσα μαθηματικὴ λύσις εἶναι μὲν λογικῶς ἄψογος, ἀλλὰ πρακτικῶς ἀδύνατος — πρᾶγμα ποῦ ἀποτελεῖ προφανῶς περισσότερον ἀπὸ μίαν στρατηγικὴν ὑποχώρησιν.

Ἐπὶ τὰς συνθήκας αὐτὰς εἶναι πρόδηλος ἡ χρησιμότης ρεαλιστικῶν μελετῶν, ὅπως ἡ ὑπὸ ἐξέτασιν, ἀνεξαρτήτως τῆς μεγίστης ὑπηρεσίας τὴν ὁποίαν παρέχουν ὡς προσπάθειαι ἀντικειμενικῆς περιγραφῆς τοῦ μεγαλειτέρου κοινωνικοῦ πειράματος τῆς ἐποχῆς μας.

Ἡ μαρτυρία τοῦ Mossé, ἐκ τῆς Ρωσικῆς πραγματικότητος, εἶναι μία πλήρης διάψευσις τῆς θέσεως τῆς πρώτης κατηγορίας σοσιαλιστῶν, τὴν ὁποίαν ἀναφέραμεν ἀνωτέρω. Τὸ οἰκονομικὸν πρόβλημα τὸ ὁποῖον ἀντιμετωπίζει ἡ Σοβιετικὴ Οἰκονομία εἶναι ἀκριβῶς αὐτὸ τὸ ὁποῖον ἡ Οἰκονομικὴ περιέγραψεν ἐκ τῆς ἀναλύσεως τῶν παρελθουσῶν καὶ τῆς παρούσης (κεφαλαιοκρατικῆς) Οἰκονομικῆς Ὁργανώσεως. Αἱ ἔννοιαι τῆς ἐλευθερίας τοῦ καταναλωτοῦ καὶ τῆς ἐλευθερίας τῆς ἐκλογῆς ἐπαγγέλματος μακρὰν ἀπὸ τοῦ νὰ εἶναι «ἀστικά» προκαταλήψεις ἀνταποκρίνονται εἰς ἀναγκαιότητας αἱ ὁποῖαι ὑπεχρέωσαν τοὺς Διευθύνοντας τὴν Οἰκονομίαν εἰς τὴν βαθμιαίαν

ἐγκατάλειψιν τῶν οὐτοπιστικῶν πειραματισμῶν τοῦ «πολεμικοῦ κομμουνισμοῦ», δηλαδή τῆς κατ' ἐπιταγὴν καταναλώσεως καὶ ἀπασχολήσεως, καὶ τῆς ἀποδοχῆς τοῦ συστήματος διαφορικῶν ἡμερομισθίων (σελ. 103) ὡς καὶ τῆς πωλήσεως τῶν καταναλωτικῶν ἀγαθῶν ἔναντι χρήματος μὲ ἐλευθερίαν ἐκλογῆς τοῦ ἀγοραστοῦ (σελ. 124). Φυσικὰ ἀμφότεραι αὐταὶ αἱ ἐλευθερίαι παραμένουν ἐντὸς τῶν ὁρίων τὰ ὁποῖα αὐστηρῶς καθορίζει τὸ ἐκάστοτε Σχέδιον καὶ τὸ ἴδιον θὰ συμβαίη εἰς πᾶσαν Διευθυνομένην Οἰκονομίαν. Τοῦτο εἶναι προφανές ἐξ αὐτοῦ τοῦ ὀρισμοῦ τῆς Διευθυνομένης Οἰκονομίας. Οὕτως ὑπάρχει κατάλυσις τῆς κυριαρχίας τοῦ ἀγοραστοῦ, ὅπως ἰσχυρίζεται ὁ Mises. Ἄλλὰ μήπως αὐτὴ ἡ κυριαρχία εἰς τὴν «ἐλευθέραν οἰκονομίαν» δὲν προϋποθέτει τὴν ὑπάρχουσαν κατανομὴν εἰσοδήματος, ἡ ὁποία οὕτως καθορίζει αὐτὴν ἀμειλίκτως; Ἡ διαφορὰ μᾶς φαίνεται μᾶλλον ποσοτικὴ παρά ποιοτικὴ, δυναμένη νὰ ἀποθῆ κατόπιν καταλλήλου καταρτίσεως τοῦ Σχεδίου ὑπὲρ τῆς Διευθυνομένης Οἰκονομίας.

Ἐπὶ τοῦ κεντρικοῦ σημείου τῆς συζητήσεως—τῆς δυνατότητος δηλαδή τοῦ Οἰκονομικοῦ λογισμοῦ — ἡ μαρτυρία τοῦ Μ. ὅσον ἀφορᾷ τὴν Ρωσικὴν Οἰκονομίαν, εἶναι ἀρνητικὴ. Παρ' ὅλους τοὺς πειραματισμοὺς ἡ Οἰκονομία αὕτη δὲν ἐξέφυγεν ἀκόμη τῆς διατυπωθείσης ἐπικρίσεως. Οἱ βασικοὶ λόγοι τῆς τολαύτης καταστάσεως εἶναι τὸ γεγονὸς ὅτι αἱ ἐπιχειρήσεις δὲν ἐπιβαρύνονται διὰ τὴν χρησιμοποίησιν τῶν φυσικῶν δυνάμεων, ὅτι ἡ κατανομὴ τῆς πίστεως γίνεται «αὐθαίρετως» ὑπὸ τοῦ Σχεδίου ὅπως ἐπίσης καὶ ὁ καθορισμὸς τῆς σχέσεως μεταξὺ καταναλώσεως καὶ σχηματισμοῦ νέου κεφαλαίου. Ὑπὸ τὰς συνθήκας αὐτὰς ἔχομεν τὰς ὑπὸ τῆς Οἰκονομικῆς προβλεπομένης συνεπείας. Ἐκ τοῦ πρώτου ἐπὶ παραδείγματι τῶν ἀνωτέρω λόγων: «Ἐφ' ὅσον ἡ ἐργασία ἀμοίβεται καὶ ἡ χρῆσις τῆς «γῆς» εἶναι δωρεάν, συμφέρει πάντοτε νὰ χρησιμοποιοῦν περισσοτέραν γῆν καὶ ὀλιγωτέρας ἐργατικὰς χεῖρας. Τοῦτο εἰς τὴν γεωργίαν ὀδηγεῖ εἰς τὴν ἐπέκτασιν τῶν καλλιεργουμένων ἐπιφανειῶν ἄνευ προσοχῆς διὰ τὴν παραγωγικότητα καὶ τοῦτο ἐξηγεῖ ἴσως διατὶ αἱ ἀποδόσεις εἰς τὴν Ε.Σ.Σ.Δ.Ρ. εἶναι τόσον μικραὶ. Εἰς τὴν βιομηχανίαν, ὁ μὴ καταλογισμὸς κόστους διὰ τοὺς φυσικοὺς πόρους καταλήγει εἰς τεραστίαν σπατάλην πρώτων ὑλῶν (σελ. 114-15).

Τὸ περὶ διανομῆς κεφάλαιον συγκεντρώνει ἀρκετὰ ἐνδιαφέροντα σημεία. Τονίζεται, νομίζω, μετὰ τῆς δεούσης ἐμφάσεως ἡ μερικὴ διάσπασις τῆς λειτουργίας τοῦ Οἰκονομικοῦ συστήματος — ἡ ἐπερχομένη ὡς ἀποτέλεσμα τῆς λειτουργίας τοῦ Οἰκονομικοῦ συστήματος, ἡ ἐπερχομένη ὡς ἀποτέλεσμα τῆς καταργήσεως τοῦ θεσμοῦ τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας. Τοῦτο δὲν σημαίνει φυσικὰ ὅτι τὸ πρόβλημα τῆς «imputation» εἶναι διαφορετικὸν διὰ τὴν Σοβιετικὴν Οἰκονομίαν ἀπὸ ὅτι εἶναι διὰ τὴν κεφαλαιοκρατικὴν Οἰκονομίαν. Ἄλλὰ δυστυχῶς ὁ συγγραφεὺς ἐπ' αὐτοῦ δὲν ἐπιμένει ὅσον θὰ ἔπρεπε.

Εἰς τὴν Κολλεκτιβιστικὴν Οἰκονομίαν πάντες ἔχουν τὴν αὐτὴν πηγὴν εἰσοδήματος διαφοραὶ δὲ μόνον ὅσον ἀφορᾷ τὸ μέγεθος αὐτοῦ ἐπιτρέπονται. Καὶ δὲν εἶναι τὸ τελευταῖον τοῦτο ἀπλῶς ἡ σήμερον κρατοῦσα ἀντίληψις περὶ Κοινωνικῆς Δικαιοσύνης ἐν Ρωσίᾳ. Εἶναι ἀναγνώρισις βαθυτέρων λόγων (διαφορὰ παραγωγικότητος ἐργασίας' «καθαρῶν πλεονεκτημάτων» τῶν διαφορῶν ἐπαγγελμάτων κ.λ.π.) ἀνεξαρτήτων μιᾶς ὠρισμένης μορφῆς Σοσιαλιστικῆς ἀντιλήψεως τῆς Κοινωνικῆς Δικαιοσύνης.

Ἐπὶ τῶν ἐξῆς σημείων ἰδιαίτερος θὰ πρέπει νὰ διατυπώσωμεν τὰς ἀντιρρήσεις μας. Ἡ ἀδυναμία τοῦ Σοβιετικοῦ συστήματος διὰ τὸν ὑπολογισμὸν

κόστους τῶν φυσικῶν πόρων (πρώτων ὑλῶν κλπ.), φαίνεται εἰς τὸν συγγραφέα ὡς ἀδυναμία παντὸς συστήματος Διευθυνομένης Κολλεκτιβιστικῆς Οἰκονομίας. Ἄλλ' οὐδέποτε διατυπώνει σαφῶς τὴν γνώμην του οὔτε φροντίζει νὰ τὴν δικαιολογήσῃ. Πολλάκις μάλιστα φαίνεται ἀποδεχόμενος τὴν ἀντίθετον ἄποψιν. Χαρακτηριστικὸν τῆς τοιαύτης ἀμφιταλαντεύσεως, τῆς ὁποίας οἱ βαθύτεροι λόγοι φοβοῦμαι ὅτι πρέπει νὰ ἀναζητηθοῦν εἰς τὴν ἀδυναμίαν τοῦ συγγραφέως νὰ ἀντιληφθῇ τὴν ριζικότητα τῆς ἀντιθέσεως ἢ ὁποία ὑπάρχει μεταξὺ τῶν δύο θέσεων, εἶναι ἡ ἀκόλουθος περικοπή: «Φθάνομεν λοιπὸν εἰς τὴν παράδοξον ἀλλὰ λογικὴν ἰδέαν, ὅτι ἡ ὀρθολογικὴ λειτουργία μιᾶς Διευθυνομένης Οἰκονομίας θὰ ἀπῆται τὴν διατήρησιν τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας ἐπὶ τῶν πρώτων ὑλῶν καὶ τῶν φυσικῶν δυνάμεων, ἵνα ἡ σπάνις αὐτῶν δυνηθῇ νὰ καθορίσῃ τὴν τιμὴν των. Ἐλλείπει τῆς λύσεως αὐτῆς, θὰ ἔπρεπε, διὰ νὰ καταστῇ δυνατὴ ἡ ὀρθολογικὴ διάθεσις τῶν φυσικῶν πόρων, νὰ ἰδρυθῇ μία πλασματικὴ ἀγορὰ ἐκ Κρατικῶν Ὁργανισμῶν πωλούντων τὰς πρώτας ὕλας εἰς τοὺς Ὁργανισμοὺς παραγωγῆς — οἱ ὁποῖοι θὰ συνηγωνίζοντο ἀλλήλους ὡς ἀγορασταί, — κατὰ τὸν κλασσικὸν μηχανισμόν τῆς προσφορᾶς καὶ τῆς ζήτησεως» (σελ. 140).

Ἀντιθέτως, αἱ ἀντιρρήσεις μας εἶναι ὅλως διαφόρου φύσεως ἐπὶ τῆς ἀναπτύξεως τοῦ προβλήματος τῶν μετὰ τοῦ ἐξωτερικοῦ σχέσεων — τοῦ ἀσθενεστεροῦ ἀσφαλῶς μέρους τοῦ ὅλου ἔργου. Ἀποθαίνει πράγματι περίεργος ἢ διαθεβαίωσις τοῦ συγγραφέως ὅτι «ἡ κλασσικὴ θεωρία τῶν διεθνῶν ἀξιῶν ἀμφισβητήσιμος εἰς τὴν περίπτωσιν τῆς ἀτομιστικῆς οἰκονομίας ἐφαρμόζεται πλήρως εἰς τὴν περίπτωσιν τῆς Κολλεκτιβιστικῆς Οἰκονομίας» (σελίς 185). Ἄλλ' ἡ θεωρία αὕτη λέγεται «θεωρία τοῦ συγκριτικοῦ κόστους καὶ ἀσφαλῶς δὲν δύναται νὰ θεωρηθῇ ὅτι ἡ προσπάθεια τοῦ συγγραφέως εἰς τὰ προηγηθέντα κεφάλαια συνετέλεσεν εἰς τὴν ἐδραίωσιν τῆς πίστεως ὅτι ὁ ὑπολογισμὸς κόστους εἰς τὸν Κολ. Οἰκ. εἶναι ἀναμφισβήτητος δυνατότης.

Παραλλήλως φαίνεται ὅτι ὁ συγγραφεὺς δὲν ἀντιλαμβάνεται καθόλου τὰς συνεπειὰς τῆς καταστάσεως ἢ ὁποία προκύπτει ὅταν αἱ εἰσαγωγαὶ καὶ ἐξαγωγαὶ τελοῦν ὑπὸ τὸν ἔλεγχον μιᾶς ἀρχῆς, εἰς ἐκάστην ἀνεξάρτητον πολιτικὴν μονάδα. Τότε περιπίπτομεν εἰς τὴν κατάστασιν τοῦ ἀπομεμονωμένου ἀντιπραγματισμοῦ καὶ εἶναι μία ἀπὸ τὰς πλέον στοιχειώδεις προτάσεις τῆς Οἰκονομικῆς ὅτι εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν ἡ κατάστασις τῆς ἰσορροπίας εἶναι ἀπροσδιόριστος.

Ἐπὶ τῆς αὐτῆς φύσεως τὰ ὁποῖα ἐν τούτοις δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ θίξωμεν ἐκ φόβου μήπως ἡ παροῦσα κριτικὴ προσλάβῃ ὑπερβολικὴν ἔκτασιν Πάντως θὰ ἔπρεπε νὰ τονισθῇ ὅτι τὸ βιβλίον θὰ ἐκέρδιζεν πολὺ ἐὰν ὁ συγγραφεὺς ἔκαμνε χρῆσιν αἰχμηροτέρων ἀναλυτικῶν ἐργαλείων. Πολλὴ σπατάλη πολυτίμου πρώτης ὕλης θὰ ἀπεφεύγετο καὶ τὸ τελικὸν προϊόν θὰ ἐκέρδιζεν μεγάλως εἰς ποιότητα.

Ἄλλὰ διὰ νὰ μὴ τελειώσω μὲ μίαν ἐπίκρισιν θὰ ἐπαναλάβω τὴν τελευταίαν φράσιν τοῦ συγγραφέως ἐπὶ τῆς ὁποίας εὐρίσκομαι ἐν ἀπολύτῳ συμφωνία: «Τὸ κύριον συμπέρασμα τὸ ὁποῖον νομίζομεν ὅτι ἐξάγεται ἐκ τῆς μελέτης αὐτῆς, συνίσταται εἰς τὸ γεγονός ὅτι ὑπάρχει εἰς ἀριθμὸς βασικῶν οἰκονομικῶν κανόνων ἀπὸ τοὺς ὁποίους οὐδεμία κοινωνία ἐξαιρεῖται καὶ τοὺς ὁποίους τελικῶς ἐπανευρίσκει μετὰ πᾶσαν ἀπόπειραν διαφυγῆς».

Βιβλιοκρισία

ΜΠΑΜΠΗ Β. ΑΛΙΒΙΖΑΤΟΥ: Ἡ Γεωργικὴ Ἑλλάς καὶ ἡ ἐξέλιξις της, 1939.

Ὅπως ὅλα τὰ ἔργα τοῦ κ. Α., ἢ ὑπὸ κρίσιν μελέτη χαρακτηρίζεται διὰ τῆς ἀκριβοῦς θέσεως τῶν γεωργικῶν προβλημάτων, τῆς ἐμβριθοῦς ἀναπτύξεως καὶ τῆς διαυγοῦς λύσεως αὐτῶν. Ὁ κ. Α. κατατάσσεται μεταξὺ τῶν ἐλλήνων συγγραφέων τῶν κατόχων τῶν ἐλληνικῶν γεωργικῶν συνθηκῶν καὶ γνώστων τῶν ἐπιστημονικῶν μεθόδων ἐρεύνης. Διὰ τοῦτο, ὁ διαφωνῶν εἰς ὠρισμένα πορίσματα τοῦ συγγραφέως, συναχθέντα κατόπιν ἐπιστημονικῶς διεξαχθεισῶν ἐρευνῶν καὶ ἀκριβῶν συλλογισμῶν, ὀφείλει νὰ ἀκολουθήσῃ τὰς ἐπιστημονικὰς μεθόδους τοῦ συγγραφέως, στηρίζων τὰς ἐνδεχομένους ἀντιρρήσεις του ἐπὶ ὀρθῶς συναχθεισῶν οικονομικῶν σκέψεων βασιζομένων ἐπὶ αὐστηρῶς ἐξελεχθέντων γεγονότων.

Ὁ κ. Α. ἰδιαιρεῖ τὴν μελέτην του εἰς τὴν εἰσαγωγὴν καὶ τέσσαρα τμήματα. Εἰς τὴν εἰσαγωγὴν ὁ σ. μελετᾷ τὰς γεωγραφικὰς, γεωλογικὰς καὶ γεωργικὰς συνθήκας τῆς Ἑλλάδος καὶ διερευνᾷ τοὺς οὐσιώδεις παράγοντας τοὺς διέποντας τὴν Ἑλληνικὴν Οἰκονομίαν. Κατὰ τὸν σ. οἱ παράγοντες οὗτοι εἶναι ἡ στενότης τῆς γῆς, ὁ μέγας τεμαχισμὸς τῆς ἀγροτικῆς ἰδιοκτησίας, αἱ δυσμενεῖς ὑδρογραφικαὶ συνθήκαι, ἡ μεγάλη ποικιλία τῆς γεωργικῆς παραγωγῆς ὡς καὶ ὁ ἐντοπισμὸς τῶν διαφόρων καλλιεργειῶν κατὰ περιφερείας, ὁ προσανατολισμὸς τῶν ἀγροτῶν πρὸς τὴν μονοκαλλιέργειαν ὡς καὶ πρὸς τὴν μεγάλην καλλιέργειαν, ἡ σημαντικὴ ἔλλειψις κεφαλαίων, ἡ ἀνεπάρκεια τῆς γεωργικῆς ἐκπαιδεύσεως τῶν Ἑλλήνων ἀγροτῶν, ἡ ἐφαρμογὴ ἐντελῶς πρωτογόνων μεθόδων καλλιεργείας καὶ τέλος ἡ εἰς μεγάλην ἀναλογίαν χρησιμοποίησις τῆς ἀγροναπαύσεως. Κατὰ τὸν σ. οἱ ἀνωτέρω παράγοντες ἐμπνέουν καὶ καθοδηγοῦν τὴν ἐκάστοτε ἀγροτικὴν πολιτικὴν τοῦ κράτους εἰς τὴν γεωργικὴν τῆς ἱστορίας. Οὕτως ἡ στενότης τῆς γῆς ἐξηγεῖ τὴν ἀγροτικὴν μεταρρύθμισιν διὰ τῆς ὁποίας ἐπετεύχθη ἡ διανομὴ τῆς γῆς εἰς τοὺς ἀγρότας ὡς καὶ τὴν προσπάθειαν ἀξήσεως τοῦ ἐδάφους διὰ τῆς ἐκτελέσεως ἔργων ἐγγείων βελτιώσεων.

Εἰς τὸ Α' τμήμα ὁ κ. Α. ἐρευνᾷ τὴν δημογραφικὴν μορφήν τῆς Ἑλλάδος καὶ τὴν ὑγιεινὴν κατάστασιν τῶν ἀγροτικῶν πληθυσμῶν. Ἐκ τῆς ἐρεύνης ταύτης ὁ συγγραφεὺς διαπιστοῖ α) τὴν διαδοχικὴν διαταραχὴν τῆς δημογραφικῆς συνθέσεως τῆς χώρας, β) τὴν αὔξησιν τῆς κατὰ τετραγωνικὸν χιλιόμετρον πυκνότητος τοῦ πληθυσμοῦ, γ) τὴν συνεχῆ μείωσιν τῆς ἀναλογίας τοῦ ἀγροτικοῦ πληθυσμοῦ πρὸς τὸν ἀστικὸν τοιοῦτον, δ) τὴν σημαντικὴν αὔξησιν τῆς ἀναλογίας τοῦ ἐργαζομένου πληθυσμοῦ πρὸς τὸν συνολικὸν τοιοῦτον καὶ εἰδικώτερον τῆς ἀναλογίας τοῦ ἐργαζομένου πληθυσμοῦ πρὸς τὸ σύνολον τοῦ ἀγροτικοῦ τοιοῦτου καὶ τέλος ε) τὴν ταχεῖαν ἀνάπτυξιν τῆς βιομηχανίας ἀπὸ τοῦ παγκοσμίου πολέμου ἰδίως. Κατὰ τὴν μεταπολεμικὴν περίοδον διαπιστοῦται ἐπίσης ἐντονωτέρα αὔξεις τοῦ ἀγροτικοῦ πληθυσμοῦ ἐν συγκρίσει πρὸς τὴν τοῦ βιομηχανικοῦ πληθυσμοῦ, ὀφειλομένην εἰς τὴν ἐπίδρασιν τῶν πολεμικῶν γεγονότων ἐπὶ τῆς γεωργίας, εἰς τὴν ἐφαρμογὴν τῆς ἀγροτικῆς μεταρρυθμίσεως καὶ εἰς τὴν μεγαλυτέραν συμμετοχὴν τοῦ γυναικείου πληθυσμοῦ εἰς τὰ γεωργικὰ ἔργα.

Εἰς τὸ Β' τμήμα ὁ κ. Α. μελετᾷ τὸ ἀγροτικὸν καθεστῶς, τὸν γεωργικὸν ἐποικισμὸν καὶ τὴν ἀγροτικὴν μεταρρύθμισιν, τὰ συστήματα καλλιεργ-

γείας, τὴν ἀξιοποίησιν τῆς γῆς ὡς καὶ τὴν γεωργικὴν βιομηχανίαν. Ὁ σ. παρατηρῶν ὅτι τὰ περισσότερον σήμερον διαδεδομένα συστήματα καλλιερ- γείας ἐν Ἑλλάδι εἶναι ἡ ἄμεσος αὐτοκαλλιέργεια, ἡ ἐκμίσθωσις καὶ τὸ κολ- ληγικὸν σύστημα, διαπιστοῖ ὅτι μετὰ τὴν ἀγροτικὴν μεταρρυθμίσιν, τὸ περισ- σότερον διαδεδομένον σύστημα εἶναι τὸ τῆς ἰάμεσου αὐτοκαλλιέργειας καλύ- πτον τὰ 80 % τῶν ἐκμεταλλεύσεων. Μελετῶν τὸν ἐσωτερικὸν γεωργικὸν ἐποι- κισμὸν καὶ ἀνασκοπῶν τὴν ἱστορικὴν ἐξέλιξιν καὶ διαμόρφωσιν τοῦ καθεστῶ- τος τῆς ἀγροτικῆς ἰδιοκτησίας ἐν Ἑλλάδι, ὁ κ. Α. παρατηρεῖ ὅτι ἡ Ἑλλάς μετὰ τὴν Ἐθνικὴν Ἐπανάστασιν ἐκληρονόμησε τὸ καθεστῶς τῆς ἀγροτικῆς ἰδιοκτησίας τὸ κυριαρχοῦν εἰς τὴν ὀθωμανικὴν αὐτοκρατορίαν, τὸ ὁποῖον ἦτο τὸ τῆς μεγάλης ἰδιοκτησίας. Τοῦτο ἐξηγεῖ ἐπίσης τὸ γεγονός ὅτι εἰς πᾶσαν νέαν ἀπελευθέρωσιν ἐλληνικῶν διαμερισμάτων ἀντεμετωπίζετο πρόβλημα ἀνακα- τανομῆς τῆς ἀγροτικῆς ἰδιοκτησίας. Πράγματι αἱ περίοδοι τῆς ἐποικιστικῆς πολιτικῆς τῆς Ἑλλάδος ἀντιστοιχοῦν πρὸς τὰς περιόδους τῆς προσαρτήσεως νέων διαμερισμάτων. Οὕτως, ἡ ἐποικιστικὴ πολιτικὴ τῆς Ἑλλάδος διαιρεῖται εἰς τρεῖς περιόδους: ἡ πρώτη συμπίπτει μὲ τὴν ἀποκατάστασιν τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους (1833 - 1881), ἡ δευτέρα ἄρχεται μὲ τὴν προσάρτησιν τῆς Θεσσαλίας καὶ λήγει εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ παγκοσμίου πολέμου (1881 - 1914), ἡ τρίτη ἐπεκτείνεται εἰς τὴν πολεμικὴν περίοδον. Ὅσον ἀφορᾷ τὴν πρώτην περίο- δον τῆς ἐποικιστικῆς πολιτικῆς (1833 - 1881) ὁ κ. Α. ἀναπτύσσει ὅτι κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς συστάσεώς του, τὸ Κράτος εὐρέθη εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ ἐφαρμόσῃ ἐκτενὲς πρόγραμμα γεωργικοῦ ἐποικισμοῦ, πρῶτον λόγῳ τοῦ μεγάλου ἀριθμοῦ τῶν ἀκτημόνων (ἀνερχομένων εἰς τὰ 83 % τοῦ συν- ολικοῦ ἀγροτικοῦ πληθυσμοῦ), δεύτερον λόγῳ τῆς ἀνάγκης παραχωρή- σεως συντάξεων καὶ οἰκονομικῶν ἀποζημιώσεων εἰς τοὺς ἀγωνιστὰς τῆς Ἐπα- ναστάσεως καὶ τρίτον λόγῳ τοῦ γεγονότος ὅτι τὴν ἐπομένην τῆς Ἐπανα- στάσεως τὸ Κράτος εὐρέθη κύριον μεγάλων ἐκτάσεων ἀνερχομένων εἰς 8,6 ἑκατομμυρίων στρεμμάτων. Ἡ δευτέρα περίοδος ἐποικιστικῆς πολιτικῆς ἐφηρ- μόσθη, ἐπεξηγεῖ περαιτέρω ὁ κ. Α., συνεπεία τοῦ γεωργικοῦ προβλήματος τὸ ὁποῖον ἐδημιουργήθη ὡς ἐκ τῆς προσαρτήσεως τῆς Θεσσαλίας (1881 - 1914). Εἰς τὴν τρίτην περίπτωσιν ὁ κ. Α. κατατάσσει τὴν ἀγροτικὴν μεταρρυθμίσιν μετὰ τὸν παγκόσμιον πόλεμον. Μελετῶν τὴν ἀποκατάστασιν τῶν ἀκτημόνων καλλιεργητῶν παρατηρεῖ ὅτι εἰς τὰ διαμερίσματα τῆς Μακεδονίας, τῆς Θράκης καὶ τῆς Ἠπείρου τὸ καθεστῶς τῆς ἐγγείου ἐπεκτάσεως ὑπῆρξε περίπου τὸ αὐτὸ πρὸς τὸ τῆς Θεσσαλίας. Εἰς τὴν Ἠπειρον τὰ 75 %, εἰς δὲ τὴν Μακεδο- νίαν τὰ 50 % τῶν χωρίων καὶ ἀγροτικῶν συνοικισμῶν κατεῖχοντο ὑπὸ μικροῦ ἀριθμοῦ μεγάλων γαιοκτημόνων. Ἡ πρώτη, μετὰ τὸν παγκόσμιον πόλεμον, προσπάθεια πρὸς ἐπανόρθωσιν τῆς ἀνίσου αὐτῆς διανομῆς τῆς γῆς ἄρχεται ἀπὸ τὴν ἔγκρισιν τοῦ νόμου 1072 τῆς 29 Δεκεμβρίου 1917, τὸν ὁποῖον ἐπηκο- λούθησε σειρά νόμων θεσπιζόντων τὴν γεωργικὴν ἀποκατάστασιν τῶν ἀκτη- μόνων καλλιεργητῶν. Ἀλλὰ σοβαρὰ πραγματοποιήσις τῆς ἀγροτικῆς μεταρ- ρυθμίσεως συντελεῖται τὸ 1923 συνεπεία τῆς ἐγκαταστάσεως εἰς τὴν Ἑλλάδα τῶν προσφύγων ἐκ Μικρᾶς Ἀσίας καὶ Ἀνατολικῆς Θράκης.

Ὁ κ. Α. μελετῶν τὴν ἐποικιστικὴν πολιτικὴν τῆς Κυβερνήσεως κατὰ τὴν τελευταίαν τριετίαν 1936 - 1938 παρατηρεῖ ὅτι αὕτη χαρακτηρίζεται πρῶτον διὰ τῆς ὀλοκληρώσεως τοῦ μέχρι τοῦ 1936 πραγματοποιηθέντος ἐποικιστικοῦ ἔργου, δεύτερον διὰ τῆς ἐπεκτάσεως τοῦ ἐποικισμοῦ ἐπὶ νέων κατηγοριῶν ἀγροτικῶν πληθυσμῶν, τρίτον διὰ τοῦ συνδυασμοῦ τοῦ ἐποικισμοῦ μὲ τὴν ἀξιο-

ποίησιν τῆς γῆς, συγκεκριμένως μὲ τὴν ἐπέκτασιν τῆς καλλιεργείας εἰς νέα ἐδάφη καὶ τὴν ἐντατικοποίησιν τῆς καλλιεργείας, καὶ τέταρτον διὰ τῆς ἀποκαταστάσεως τῶν γεωργοκτηνοτρόφων καὶ ἰδίᾳ διὰ τῆς διευκολύνσεως τῆς μετατροπῆς τῆς νομαδικῆς κτηνοτροφίας εἰς τὴν οἰκόσιτον καὶ ἡμιοικόσιτον τοιαύτην.

“Ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἀξιοποίησιν τῆς ἐλληνικῆς γῆς ὁ σ. παρατηρεῖ ὅτι τὰ ἱκανοποιητικὰ ἀποτελέσματα τῆς ἐντάσεως τῆς προσπάθειας τοῦ “Ἕλληνας γεωργοῦ εἶναι σημαντικωτέρα ἀκριβῶς εἰς τὰ γεωγραφικὰ διαμερίσματα, εἰς τὰ ὁποῖα ἐφηρμόσθη εἰς μεγαλυτέραν ἔκτασιν ἢ ἀγροτική ἀποκατάστασις τῶν γηγενῶν καὶ προσφύγων. Κατὰ τὸν κ. Α., τὸ Κράτος μεγάλως ἐνίσχυσε τὴν προσπάθειαν ταύτην τῶν ἀγροτῶν διὰ τῆς ἀγροτικῆς αὐτοῦ πολιτικῆς, ἥτις ἐστράφη ἰδίως εἰς τὰ μετὰ τὸ 1936 ἔτη πρὸς τὰς τρεῖς ἀκολούθους κατευθύνσεις: 1) τὴν ἐκτέλεσιν μεγάλων παραγωγικῶν ἔργων, ἰδαπάναις τοῦ Κράτους, 1) τὴν ὑποβοήθησιν διὰ τῆς κρατικῆς ἐνισχύσεως ἐιδικῶν ὀργανισμῶν πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς ἐκτελέσεως ἐγγειοθελικῶν ἔργων καὶ τέλος 3) τὴν ὑποβοήθησιν τῶν παραγωγῶν ὡς καὶ τῶν ἐνώσεων τούτων ἰδίως εἰς συνεταιρισμοὺς πρὸς τὸν σκοπὸν ἐκτελέσεως μικρῶν ἔργων ἀξιοποιήσεως τῆς γῆς καὶ ἐγγειων βελτιώσεων, ἀφ’ ἑνὸς διὰ τῆς πιστωτικῆς συνδρομῆς τῆς Α.Τ.Ε. καὶ ἀφ’ ἑτέρου διὰ τῆς χορηγήσεως παρὰ τοῦ Κράτους εἰς τοὺς ἀγρότας ἐιδικῶν οἰκονομικῶν καὶ ἄλλων διευκολύνσεων. Ἡ ἀγροτικὴ αὕτη πολιτικὴ τοῦ Κράτους ἐπιδιώκει τὴν ἀπόδοσιν εἰς τὸν γεωργὸν νέων ἐδαφῶν, τὴν ἐντατικοποίησιν τῆς καλλιεργείας, τὴν βελτίωσιν τῶν μεθόδων καλλιεργείας καὶ τὴν δημιουργίαν νέων γείας, τὴν βελτίωσιν τῶν μεθόδων καλλιεργείας καὶ τὴν δημιουργίαν νέων ἀγορῶν. Μελετῶν τὴν δασικὴν πολιτικὴν τῆς Κυβερνήσεως ὁ κ. Α. περιγράφει τὰ μέτρα, τὰ ὁποῖα τὸ Κράτος ἔλαβε διὰ τὴν θέσιν τέρμα εἰς τὴν ἀποψίλωσιν τῶν ἐλληνικῶν δασῶν, διὰ τὴν ἀνάδημιουργήσιν καὶ ἐπεκτείνῃ ταῦτα καὶ διὰ τὴν ἐνίσχυσιν τὴν καλυτέραν ἐκμετάλλευσιν τούτων.

Ἐρευνῶν τὰς γεωργικὰς βιομηχανίας καὶ τὴν ὀργάνωσιν τοῦ ἐμπορίου τῶν γεωργικῶν προϊόντων, ὁ συγγραφεὺς παρατηρεῖ ὅτι αἱ γεωργικαὶ βιομηχανίαὶ ἀνεπτύχθησαν παραλλήλως μὲ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς γεωργικῆς παραγωγῆς καὶ ὅτι τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς ἐλληνικῆς βιομηχανίας ἀποτελεῖται ἀπὸ τὰς γεωργικὰς βιομηχανίας.

Ὡς πρὸς τὴν προστασίαν τοῦ παραγωγοῦ ὁ σ. παρατηρεῖ ὅτι τὸ Κράτος ἤσκησε κατὰ τὴν τελευταίαν τριετίαν τὴν προστατευτικὴν αὐτοῦ πολιτικὴν ἀμέσως καὶ ἐμμέσως. “Ἀμεσον παρέμβασιν εἰς τὴν ἀγορὰν τῶν γεωργικῶν προϊόντων τὸ Κράτος ἤσκησε διὰ τῆς ἀγορᾶς τῶν πλεονασμάτων τῆς παραγωγῆς ὀρισμένων προϊόντων (εἴτε μὲσω ἐιδικῶν ὀργανισμῶν Δημοσίου Δικαίου ὡς π. χ. τὴν ΚΕΠΕΣ· εἴτε μὲσω τῆς Α.Τ.Ε.) πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς ρυθμίσεως τῆς προσφορᾶς καὶ συνέπῳς τοῦ καθορισμοῦ τῶν τιμῶν εἰς ἱκανοποιητικὰ ἐπίπεδα. “Ἐμμεσος παρέμβασις εἰς τὴν ἀγορὰν τῶν γεωργικῶν προϊόντων ἐνεργεῖται ὑπὸ τῆς Α.Τ.Ε. ἰδίᾳ τῆς πιστωτικῆς αὐτῆς πολιτικῆς παρέχουσα εἰς τοὺς ἀγρότας ἢ εἰς τοὺς συνεταιρισμοὺς δάνεια ἐπ’ ἐνεχύρω τῶν παραγομένων προϊόντων, τὰ ἰοποῖα ἐπιτρέπουν εἰς αὐτοὺς ν’ ἀποφύγουν ἀκαίρους πωλήσεις τῶν προϊόντων τῶν ὑπὸ δυσμενεῖς ὄρους.

Εἰς τὸ Γ’ τμήμα ὁ σ. ἀσχολεῖται μὲ τὴν ὀργάνωσιν τῶν παραγωγῶν, τὴν ἀγροτικὴν πίστιν καὶ τὰς γεωργικὰς ἀσφαλίσεις. Ὁ κ. Α. παρατηρεῖ ὅτι ἡ οἰκονομικὴ ὀργάνωσις τῆς ἀγροτικῆς τάξεως βασιίζεται εἰς τὰς συνεταιριστικὰς ὀργανώσεις τῶν παραγωγῶν (ἐλευθέρας καὶ ἀναγκαστικὰς) καὶ εἰς τὴν

ἐπαγγελματικήν αὐτῶν ὀργάνωσιν στηριζομένην εἰς τοὺς νεοϊδρυθέντας Οἴκους τοῦ Ἀγρότου. Ἡ ἀνάθεσις εἰς τὴν Α.Τ.Ε. τῆς ὀργανώσεως, ἐποπτείας, τεχνικῆς καὶ οἰκονομικῆς παρακολουθήσεως τῶν γεωργικῶν συνεταιρισμῶν ἀπὸ τοῦ 1930, προώθησε καὶ ἐδιαφοροποίησε τὴν συνεταιριστικὴν κίνησιν διὰ τῆς ἰδρύσεως παραγωγικῶν, προμηθευτικῶν συνεταιρισμῶν, συνεταιρισμῶν πωλήσεως κλπ. παραλλήλως πρὸς τοὺς πιστωτικούς συνεταιρισμούς. Κατὰ τὸ 1938, οἱ ἐν λειτουργίᾳ γεωργικοὶ συνεταιρισμοὶ ἀνῆλθον εἰς 6.147. Αἱ ἐλεύθεραι συνεταιρικοί ὀργανώσεις περιλαμβάνουν περὶ τὰς 300 χιλιάδας μέλη, ἤτοι περίπου τὸ τρίτον τῶν ἀνεξαρτήτων γεωργικῶν ἐκμεταλλεύσεων. Ἀνάπτυξιν ὡσαύτως ἐμφανίζουν αἱ ἀναγκαστικαὶ συνεταιρικοὶ ὀργανώσεις. Ὁ κ. Α. ἐρευνῶν τὴν θέσιν τῶν συνεταιρισμῶν εἰς τὴν γεωργικὴν οἰκονομίαν καὶ τὴν πολιτικὴν τοῦ Κράτους τονίζει τὴν ἰδιαιτέραν μέριμναν, τὴν ὁποίαν ἡ σημερινὴ Κυβέρνησις καταβάλλει διὰ τὴν μεγαλυτέραν ἀνάπτυξιν καὶ ἀναδιοργάνωσιν τῶν γεωργικῶν συνεταιρισμῶν, μέριμναν ἣτις ἀποκρυσταλλοῦται εἰς τὴν ψήφισιν τοῦ Α. Ν. 1154 τῆς 28 Μαρτίου 1938 περὶ Κεντρικῆς Ὄργανώσεως τῶν Γεωργικῶν Συνεταιρισμῶν τῆς Ἑλλάδος. Ἀναπτύσσει περαιτέρω τὴν πραγματοποίησιν τῆς ἐπαγγελματικῆς καὶ κοινωνικῆς ὀργανώσεως τῶν ἀγροτῶν διὰ τῆς ἰδρύσεως τῶν Οἴκων τοῦ Ἀγρότου δυνάμει τοῦ νόμου 1481 τῆς 26 Νοεμβρίου 1938 «περὶ ἰδρύσεως Οἴκων τοῦ Ἀγρότου». Τέλος εἰς τὸ Δ' τμῆμα ὁ συγγραφεὺς ἀσχολεῖται μὲ τὴν γεωργικὴν ἐκπαίδευσιν καὶ μὲ τὰ ἰδρύματα γεωργικῆς ἐρεῦνης.

Τὸ ὑπὸ κρίσιν ἔργον χαρακτηρίζεται διὰ τὴν σαφήνειαν, τὴν ἐμβρίθειαν καὶ γραφικότητα μὲ τὴν ὁποίαν ἀναλύονται ἰσχυρῶς τῆς οἰκονομικῆς, νομικῆς, κοινωνικῆς, ἱστορικῆς καὶ γεωργοτεχνικῆς πλευρᾶς τὰ κυριώτερα ζητήματα τ' ἀφορῶντα τὴν γεωργίαν ἐν Ἑλλάδι, κατὰ τὰ τελευταῖα ἰδία ἔτη. Τὸ ἔργον ἀποτελεῖ σοβαρὸν βοήθημα διὰ τὸν ἐρευνητὴν τῶν ἑλληνικῶν γεωργικῶν ζητημάτων, καθότι μελετᾷ τὸ καθεστῶς τῆς ἀγροτικῆς ἰδιοκτησίας, τὸν γεωργικὸν ἐποικισμὸν καὶ τὴν ἀγροτικὴν μεταρρύθμισιν, ἀναλύον τὰ αἷτια τὰ προκαλέσαντα τὴν ἐξέλιξιν αὐτῶν, ἀναπτύσσει τὰς κατευθύνσεις ταύτης ἐπὶ τοῦ γεωργικοῦ καὶ ἐν γένει κοινωνικοῦ πεδίου, διερευνᾷ μὲ ἀκρίθειαν τὴν ὀργάνωσιν τῆς γεωργικῆς παραγωγῆς, τῆς ἀγροτικῆς πίστεως καὶ τῆς γεωργικῆς ἐκπαίδευσέως καὶ τέλος ἐκθέτει τὴν πρόοδον τῆς γεωργικῆς μας οἰκονομίας κατὰ τὰ τελευταῖα ἰδία ἔτη, παραθέτων ἐνδιαφέροντα στοιχεῖα τῆς κινήσεως αὐτῆς εἰς ὅλους τοὺς γεωργικοὺς κλάδους.

Ἀπὸ τῆς πλευρᾶς καθ' ἣν ὁ σ. μελετᾷ τὴν ἐξέλιξιν τῆς γεωργίας μας εἰς τὸ πλαίσιον εἰς τὸ ὁποῖον ἐτοποθέτησε τὸ θέμα του δὲν δύναται τις νὰ προσθέσῃ τι ἐπὶ πλέον. Ἀλλὰ ἡ ἐρευνα τῆς ἐξελίξεως τῆς ἑλληνικῆς γεωργίας κατὰ τὴν τελευταίαν 20ετίαν θέτει τὸν ἐρευνητὴν τῶν ἑλληνικῶν οἰκονομικῶν ζητημάτων ἐνώπιον ὠρισμένων προβλημάτων τῶν ὁποίων εἶναι σκόπιμον νὰ καθορισθῇ ἡ λύσις. Εἰς τὸ ὑπὸ κρίσιν ἔργον ὁ κ. Α. δὲν ἐξετάζει τὸ πρόβλημα τῆς ἐκτιμῆσεως τῶν ἀποτελεσμάτων τῆς γεωργικῆς μας προσπάθειας ἐν συγκρίσει πρὸς τὰ διατεθέντα μέσα, οὔτε τὸ πρόβλημα τοῦ καθορισμοῦ τῶν παραγωγικῶν κλάδων πρὸς τὰ ὁποῖα τὰ οἰκονομικὰ μέσα εἶναι συμφέρον νὰ κατευθυνθοῦν εἰς τὸ μέλλον. Ἐὰν ὁ σ. δὲν ἐρευνᾷ τὴν πλευρὰν ταύτην τοῦ γεωργικοῦ μας προβλήματος, τοῦτο προφανῶς ὀφείλεται εἰς τὸ γεγονὸς ὅτι ἡ ἐξέτασις ταύτης δὲν εἰσέρχεται εἰς τὸ πλαίσιον τῆς μελέτης του. Τὸ πρόβλημα τῆς οἰκονομικωτέρας κατανομῆς τῶν κλάδων τῆς γεωργικῆς παραγωγῆς καὶ ἐν γένει τῆς ἐθνικῆς παραγωγῆς, τοὔτεστιν τὸ πρόβλημα τοῦ καθορισμοῦ τῶν παραγωγι-

κῶν κλάδων εἰς τοὺς ἰδιοῦς τὰ περιορισμένα οἰκονομικὰ μέσα ἤθελον δώσει τὰ ἱκανοποιητικώτερα ἀποτελέσματα εἶναι ἄξιον καθ' ἡμᾶς ἰδιαιτέρας ἐξετάσεως εἰς μίαν βιβλιοκρισίαν ἔργου περὶ τῆς γεωργικῆς ἐξελίξεως τῆς Ἑλλάδος συγγραφέως κατόχου τῶν γεωργικῶν ζητημάτων. Κατωτέρω ἀναπτύσσονται συντόμως μερικὰ σημεῖα σχετιζόμενα μὲ τὸ πρόβλημα τοῦτο.

Κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη ἀνεπτύχθησαν γινῶμαι παραδεχόμενοι ὅτι αἱ κατευθύνσεις τῆς γεωργικῆς μας πολιτικῆς ὀφείλουν νὰ ἐπιδιώξουν πρῶτον τὴν διὰ πάσης θυσίας αὐξησιν τῆς γεωργικῆς παραγωγῆς, καὶ δεύτερον τὴν διὰ πάσης θυσίας ἀφ' ἑνὸς μείωσιν τῆς εἰσαγωγῆς καὶ ἀφ' ἑτέρου αὐξησιν τῆς ἐξαγωγῆς τῶν γεωργικῶν προϊόντων. Μὲ ἄλλας λέξεις παρατηρήθησαν τάσεις εὐνοοῦσαι τὴν εἰδίκευσιν τῆς ἑλληνικῆς οἰκονομίας εἰς τὴν γεωργίαν. Ἐν τούτοις αἱ τάσεις αὗται οὐδέποτε προσεπάθησαν ν' ἀποδείξουν εἰς τὴν θεωρίαν ὡς καὶ εἰς τὴν πράξιν ὅτι εἰς τὰς χώρας, ὡς ἡ Ἑλλάς, τὰς εὐρισκομένας ἔναντι τῶν ἄλλων χωρῶν εἰς δυσμενεστέρας συνθήκας παραγωγῆς ἴσον ἀφορᾶ τοὺς κυριωτέρους παραγωγικοὺς κλάδους ἢ εἰδικευμένη εἰς τὴν γεωργικὴν οἰκονομίαν εἶναι συμφερωτέρα ἀπὸ τῆς οἰκονομικῆς ἀπόψεως τῆς διαφοροποιημένης τοιαύτης. Ὡς εὐνόητον τὸ πρόβλημα τῆς καταλληλοτέρας οἰκονομίας μεταξὺ τῆς εἰδικευμένης εἰς τὴν γεωργίαν καὶ τῆς διαφοροποιημένης τοιαύτης τίθεται ὅσον ἀφορᾶ τὴν κατάστασιν ἰσορροπίας, ἰδίῳ δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι ἐν μεταβατικῇ καταστάσει, ὡς ἡ περίοδος τοῦ πολέμου ἢ ἡ τῆς προπαρασκευῆς τοῦ πολέμου, ἢ οἰκονομικῇ ἀποψὶς τοῦ προβλήματος παραμερίζεται καὶ λαμβάνονται μόνον ὑπ' ὄψιν αἱ ἀνάγκαι τῆς ἐθνικῆς ἀμύνης, αἱ ὁποῖαι ἐπιβάλλουν ἐν καιρῷ πολέμου τὴν ἐντατικοποίησιν τῆς γεωργικῆς παραγωγῆς ὡς ἐξ ἄλλου καὶ τῆς πολεμικῆς βιομηχανικῆς παραγωγῆς.

Ἐξεταζόμενον ἀπὸ τῆς οἰκονομικῆς πλευρᾶς τὸ πρόβλημα τῆς καταλληλοτέρας κατανομῆς τῶν παραγωγικῶν κλάδων ἐμφανίζεται ὡς ἐξῆς: Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι διατεθειμένων περισσοτέρων ποσοτήτων ἐργασίας καὶ κεφαλαίου εἰς τὴν γῆν, ἢ γεωργικῆ παραγωγῆ θέλει αὐξηθῆ ἀπολύτως οὐχὶ ὅμως καὶ ἀναλόγως τῶν ἐπενδυσῶν ποσοτήτων συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς συνεπείᾳ τοῦ νόμου τῶν φθίνουσῶν ἀποδόσεων. Ἐν καταστάσει ἰσορροπίας τῆς οἰκονομίας τὸ ζήτημα τίθεται νὰ καθορισθῆ κατὰ πόσον ἐὰν τὰ οἰκονομικὰ ταῦτα μέσα διεισθῶν ἀντὶ εἰς τοὺς γεωργικοὺς κλάδους, εἰς ἄλλους κλάδους τῆς παραγωγῆς καὶ ἴθι εἰς τοὺς κλάδους ἐκείνους οἵτινες διέπονται ὑπὸ τοῦ νόμου τῶν ἀξουσῶν ἀποδόσεων, τὰ οἰκονομικὰ ἀποτελέσματα τῆς νέας παραγωγικῆς κατευθύνσεως δὲν ἤθελον εἶναι ἀνώτερα. Τὸ ζήτημα τοῦτο τῆς οἰκονομικώτερης κατανομῆς τῶν παραγωγικῶν κλάδων ἐνέχει πρωταρχικὴν σπουδαιότητα. Ἐν τούτοις ἡ ἐπίλυσις αὐτοῦ ἐπὶ τῇ βάσει τῶν συγκριτικῶν ἐξόδων παραγωγῆς τῶν διαφόρων κλάδων ἰδὲν ἔχει ἐπιχειρηθῆ ἀκόμη εἰς τὴν Ἑλλάδα. Τὸ πρόβλημα τοῦτο ὀφείλει νὰ ἐξετασθῆ ὄχι μόνον στατικῶς ἀλλὰ καὶ δυναμικῶς. Εἶναι γεγονός ἀποδειχθὲν ἐν τε τῇ θεωρίᾳ καὶ τῇ πράξει ὅτι ἡ συντελουμένη αὐξήσις τοῦ πληθυσμοῦ κατευθυνομένη εἰς τὴν γεωργίαν μειοῖ τὰς κατὰ μονάδα ἀποδόσεις τῶν γεωργικῶν προϊόντων συνεπείᾳ τοῦ νόμου τῶν φθίνουσῶν ἀποδόσεων καὶ ὅτι αὐξανόμενου συνεχῶς τοῦ πληθυσμοῦ ἐπέρχεται στιγμή καθ' ἣν ἡ πτώσις τῆς ὀριακῆς παραγωγικότητος τῆς γεωργίας εἶναι τοιαύτη ὥστε ἡ ὀριακὴ παραγωγικότης τῆς βιομηχανίας νὰ σημειοῦται κατὰ πολὺ ἀνώτερα. Ἐπελθούσης τῆς στιγμῆς ταύτης ἢ ἔτησίᾳ αὐξήσις τοῦ πληθυσμοῦ ὀφείλει νὰ στραφῆ πρὸς τοὺς μὴ γεωργικοὺς κλάδους. Μὲ ἄλλας λέξεις εἰς μίαν χώραν εἰς ἣν κυριαρχεῖ ἡ γεωργικὴ οἰκονομία, ὡς ἡ Ἑλλάς,

ἡ σημειομένη ἐτησίως αὐξήσις τῆς ἐργασίας καὶ τοῦ κεφαλαίου χρησιμοποιουμένη εἰς τοὺς παραγωγικοὺς κλάδους τοὺς διεπομένους, ἐν ὠρισμένη στιγμῇ τῆς παραγωγῆς, ὑπὸ τοῦ νόμου τῶν φθινουσῶν ἀποδόσεων, ὡς ἡ γεωργία, θέλει ἀποδώσει μικρότερα οἰκονομικὰ ἀποτελέσματα ἢ ἐπενδυόμενον εἰς τοὺς παραγωγικοὺς κλάδους τοὺς διεπομένους ἐν ὠρισμένῳ σταδίῳ τῆς παραγωγῆς ὑπὸ τοῦ νόμου τῶν αὐξουσῶν ἀποδόσεων, ὡς ἡ βιομηχανία. Ὅντως ὁ 19ος αἰὼν καὶ τὸ πρῶτον τρίτον τοῦ 20οῦ ἀποδεικνύουν ὅτι ἀρχικῶς γεωργικὰ κράτη ἐδημιούργησαν σημαντικὴν βιομηχανίαν συνεπείᾳ τοῦ γεγονότος ὅτι, πιεζόμενα ὑπὸ τῆς αὐξήσεως τοῦ πληθυσμοῦ αὐτῶν, ἐξηναγκάσθησαν νὰ κατευθύνουν τὸ πλεόνασμα τοῦ πληθυσμοῦ πρὸς τοὺς μὴ γεωργικοὺς κλάδους. Ὅσον ἀφορᾷ τὴν Ἑλλάδα, δύναται ν' ἀποδειχθῇ ὅτι συνεπείᾳ ἀκριβῶς τῆς συνεχοῦς αὐξήσεως τοῦ πληθυσμοῦ ἀπὸ τοῦ 1923 καὶ ἐντεύθεν, ἡ ὀριακὴ παραγωγικότης κατέστη σήμερον ἀνωτέρα εἰς τὴν βιομηχανίαν ἐν συγκρίσει πρὸς τὴν γεωργίαν. Ὡς εὐνόητον τὰ ἀνωτέρω συμπεράσματα εὐσταθοῦν εἰς τὴν περίπτωσιν καθ' ἣν τὸ πλεόνασμα τοῦ πληθυσμοῦ χρησιμοποιεῖται εἰς τὴν ἐθνικὴν παραγωγὴν καὶ δὲν μεταναστεύεται εἰς ἄλλας χώρας.

Ὁ τόσον ἔντονος βαθμὸς τῆς γεωργικῆς εἰδικεύσεως τῆς χώρας θὰ ἠδύνατο νὰ δικαιολογηθῇ ἐὰν ἡ Ἑλλάς ἦτο ἀραιῶς κατωκημένη, ἐὰν συνεπῶς, ἡ ἐφαρμοζομένη καλλιέργεια ἦτο ἐντατικὴ καὶ ἐὰν κατ' ἀκολουθίαν ἡ ὀριακὴ παραγωγικότης τῆς γεωργίας ἦτο σοβαρῶς ἀνωτέρα τῆς τῆς βιομηχανίας. Ἀλλὰ τοῦτο δὲν συμβαίνει εἰς τὴν Ἑλλάδα, τὸναντίον διαπιστοῦται τὸ ἀντίθετον. Ἡ ἀνάγκη τῆς ἀναλογικῆς μειώσεως τοῦ γεωργικοῦ κλάδου καὶ τῆς ἀντιστοίχου ἀναπτύξεως τοῦ βιομηχανικοῦ κλάδου τῆς παραγωγῆς θέλει καταστῆ τόσον περισσότερον καταφανῆς ὅσον περισσότερον αὐξάνεται ὁ πληθυσμὸς τῆς χώρας. Ὁ αἰτιολογικὸς δεσμός, ὁ συνδέων τὴν αὐξήσιν τοῦ πληθυσμοῦ πρὸς τὴν ἀναλογικὴν ἀνάπτυξιν τῆς βιομηχανίας, ἀποτελεῖ καθ' ἡμᾶς ἓνα ἐκ τῶν σημαντικωτέρων νόμων τῆς οἰκονομικῆς ἐπιστήμης.

Καίτοι εἰς τὸ πλαίσιον τοῦ ὑπὸ κρίσιν ἔργου τὰ θέματα ταῦτα δὲν εὐρίσκουν τὴν θέσιν των, ἐν τούτοις φρονοῦμεν ὅτι εἰς μίαν βιβλιοκρισίαν ἔργου ἀναλύοντος τὴν ἐξέλιξιν τῆς γεωργίας μας κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη, καλὸν θὰ ἦτο νὰ ὑπομνησθῇ ὅτι ἀκριβῶς ἡ ταχεῖα πρόοδος αὐτῆς, ὡς αὕτη ἀναπτύσσεται εἰς τὸ ἔργον τοῦ κ. Α., δημιουργεῖ ὠρισμένα οὐσιώδη προβλήματα. Τὰ προβλήματα ταῦτα δὲν ἐκρίναμεν ἄσκοπον ν' ἀναφέρωμεν ἀνωτέρω.

ΓΕΩΡΓ. ΚΟΛΟΜΒΟΣ

Ι. ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑ: Ἡ συλλογικὴ σύμβασις καὶ τὸ δίκαιον τῶν σωματείων
(κατὰ τοὺς ἰσχύοντας νόμους καὶ τὸν ἀστικὸν κώδικα) Τεύχη Α' καὶ Β',
Ἀθῆναι 1940.

Ὁ κ. Καποδ., γνωστὸς καὶ ἀπὸ ἄλλας του μελέτας ἐπὶ συγγενῶν θεμάτων καὶ κυρίως ἐκ τῆς λίαν χρησίμου διὰ τὴν χώραν μας «Ἑρμηνείας τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἑργατικοῦ Δικαίου», ἀσχολεῖται εἰς τὰ δύο τεύχη τοῦ ἀνά χεῖρας ἔργου του μὲ τὸ λεγόμενον Συλλογικὸν Ἑργατικὸν Δίκαιον, ἦτοι ἀφ' ἑνὸς μὲ τὰς ἐπαγγελματικὰς ὀργανώσεις τῶν ἐργατῶν καὶ τῶν ἐργοδοτῶν καὶ ἀφ' ἑτέρου μὲ τὰς συλλογικὰς συμβάσεις ἐργασίας.

Ἡ ὠφελιμότης τῆς συστηματικῆς μελέτης τῶν δύο τούτων θεμάτων εἶναι πρόδηλος. Ἐπὶ τοῦ πρώτου ἐλάχιστα ἔχουν γραφῆ εἰς τὴν Ἑλλάδα πέραν τῆς

καθαρῶς συνταγματικῆς πλευρᾶς τοῦ δικαιώματος τοῦ συνεταιρίζεσθαι, ὡς πρὸς τὸ ὁποῖον παραμένει κλασσικὴ ἢ κατὰ τὸ 1915 δημοσιευθεῖσα ἐξάιρετος μελέτη τοῦ καθηγητοῦ κ. Α. Σβώλου. Ἐπὶ τοῦ ἑτέρου θέματος, ἀντιθέτως, λόγῳ τῆς ἐπικαιρότητός του, ἡ βιβλιογραφία μας ἀπὸ τινῶν ἐτῶν πλουτίζεται συνεχῶς μὲ αὐτοτελεῖς μελέτας καὶ διατριβάς, ἀσχολουμένας εἰδικῶς μὲ τὴν νομικὴν θέσιν τῶν συλλογικῶν συμβάσεων ἔργασίας, ὡς εἶναι αἱ τῶν κ. κ. Γρ. Κασσιμάτη, Δ. Πορτόλου, Κ. Ράλλη καὶ Ν. Μπουροπούλου. Ἀλλὰ καὶ ἡ προκειμένη ἔρευνα τοῦ κ. Κ. εἶναι πολύτιμος, διότι αὕτη ἀναφέρεται εἰδικῶς εἰς τὸ ἑλληνικὸν σύστημα τῶν συλλογικῶν συμβάσεων.

Εἰς τὸ πρῶτον μέρος τοῦ ἔργου τοῦ ὁ συγγραφεὺς μελετᾷ λεπτομερῶς τὰ τῆς ἰδρύσεως, τῆς ἀναγνωρίσεως, τῆς διαλύσεως τῶν σωματείων, τὰ ὄργανα καὶ τὰς εὐθύναις αὐτῶν καὶ τὰς ἐνώσεις τῶν ἐπαγγελματικῶν σωματείων. Ἡ ἀνάπτυξις τῶν θεμάτων τούτων γίνεται κατὰ τρόπον ἐξονυχιστικὸν καὶ σχεδὸν πάντοτε ὁ σ. ἐξαντλεῖ ὀλοκληρωτικῶς τὰ καθ' ἕκαστον ζητήματα.

Ἰδιαιτέραν πάντως ἐντύπωσιν μᾶς κάμνουν οἱ συλλογισμοὶ τοὺς ὁποίους ἀναπτύσσει, καὶ αἱ γνώμαι εἰς ἃς καταλήγει, ἐν σχέσει πρὸς τὸν νομικὸν χαρακτηρισμὸν τῆς εἰσδοχῆς τῶν μελῶν τοῦ σωματείου, τὴν νομικὴν φύσιν τοῦ καταστατικοῦ τῶν ἐπαγγελματικῶν ὀργανώσεων καὶ τῶν ἀποφάσεων τῶν συνελεύσεων αὐτῶν. Συμφωνοῦμεν ἐπίσης πρὸς τὴν γνώμην τοῦ κ. Κ. ὅτι ὀρθῶς ὁ "Ἑλλην νομοθέτης ἀπαγορεύει τὰ λεγόμενα μικτὰ συνδικᾶτα λόγῳ τῶν ἐν τῇ πράξει συναντωμένων ἀνυπερβλήτων δυσχερειῶν. Ἄλλο βεβαίως τὸ ζήτημα τῆς ἐνιαίας συντεχνιακῆς ὀργανώσεως τῶν ἐργοδοτῶν καὶ τῶν μισθωτῶν τοῦ αὐτοῦ παραγωγικοῦ κλάδου, καθόσον ἐκεῖ πρόκειται περὶ ἀντιμετωπίσεως ὄχι ἐπαγγελματικῶν ἀλλὰ οἰκονομικῶν ζητημάτων ἐνδιαφερόντων ὀλόκληρον τὴν παραγωγικὴν κατηγορίαν.

Κατὰ τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ κεφαλαίου περὶ ἐνώσεων τῶν ἐπαγγελματικῶν σωματείων, ὁ σ. δίδει τὴν δέουσαν προσοχὴν εἰς τὰς καινοτομίας, τὰς ὁποίας ἐπέφερον ὁ Α. Ν. 1435/1938. Δὲν τονίζει ὅμως, ὡς θὰ ἔδει, τὴν ἑκδηλοντάσιν τῆς νεαρᾶς ἑλληνικῆς νομοθεσίας πρὸς εἰσαγωγὴν τοῦ ἐνιαίου συνδικάτου, ὅπερ συγκεντρώνει καὶ τὰς προτιμήσεις μεγάλου μέρους τῶν θεωρητικῶν τοῦ συνδικαλισμοῦ. Τοῦ ἐνιαίου ἑλληνικοῦ συνδικάτου ἰποκορύφωμα ἀποτελεῖ ἡ σημερινὴ ἐνιαία Ἐθνικὴ Συνομοσπονδία τῶν Ἑργατῶν τῆς Ἑλλάδος. Ὁ τύπος οὗτος τοῦ συνδικάτου δὲν συνεπάγεται βεβαίως, ὡς νομίζουν τινές, καὶ τὸν χαρακτηρισμὸν τῶν οὕτω ὀργανωμένων σωματείων ὡς νομικῶν προσώπων δημοσίου δικαίου. Διὰ τοῦτο θεωροῦμεν ἐπιτυχητὸν τὸν χαρακτηρισμὸν ὡς νομικῶν προσώπων προσώπων ἰδιωτικοῦ δικαίου τῶν παντὸς βαθμοῦ ἑλληνικῶν συνδικάτων συμπεριλαμβανομένης καὶ τῆς Ε.Σ.Ε.Ε., διότι τὸ Κράτος ἀπλῶς μέριμναν λαμβάνει δι' αὐτὴν χωρὶς νὰ τὴν χρησιμοποιῇ ὡς ὄργανον διὰ τοὺς σκοποὺς του. Τὴν γνώμην αὐτὴν ἐνισχύει ὁ χαρακτηρισμὸς ὡς ἰδιωτικοῦ δικαίου προσώπων Τραπεζιτικῶν τινῶν Ὀργανισμῶν ἐξυπηρετούντων δημοσίους σκοποὺς ὡς καὶ τῆς Ἐθνικῆς Συνομοσπονδίας τῶν Γεωργικῶν Συνεταιρισμῶν τῆς Ἑλλάδος, εἰς τὴν ἰοποίαν καὶ ἡ κρατικὴ ἐξάρτησις εἶναι σοβαρότερα καὶ οἱ τιθέμενοι σκοποὶ ἐντονώτερον πολιτειακοί.

Εἰς τὸ ἰδεύτερον τεῦχος ὁ σ. πραγματεύεται τὸ ζήτημα τῶν συλλογικῶν συμβάσεων ἔργασίας, μελετῶν τὴν νομικὴν φύσιν αὐτῶν, τὰ ὑποκειμενικά, τὰ ἀντικειμενικά, τὰ τοπικά καὶ τὰ χρονικά των στοιχεῖα ὡς καὶ τὰς ἀστικὰς καὶ ποινικὰς συνεπειὰς τῆς παραβάσεώς των. Ὁ σ., μετὰ τὴν σύντομον ἀνάπτυξιν τῶν ὑποστηρικθεισῶν θεωριῶν — συμβατικῶν καὶ κανονιστικῶν — ἐπὶ

Βιβλιοκρισίαι

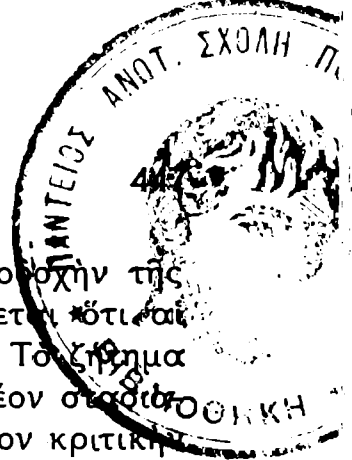
τῆς φύσεως τῶν συλλογικῶν συμβάσεων, καταλήγει εἰς τὴν ἀποδοχὴν τῆς γερμανολλανδικῆς θεωρίας τοῦ δυσυποστάτου αὐτῶν, ἣτις δέχεται ὅτι αἱ συλλογικαὶ συμβάσεις ἔχουν ὄψιν κανονιστικὴν καὶ ὄψιν ἐνοχικὴν. Τὸ ζήτημα τῆς νομικῆς φύσεως τῶν συλλογικῶν συμβάσεων εἶναι ἐκ τῶν πλέον συζητούμενων ἐν τῇ ἐπιστήμῃ, δὲν ἔχει δὲ τὴν θέσιν τῆς εἰς μίαν σύντομον κριτικῆς ἢ ἀνάπτυξης τῶν διαφόρων γνωμῶν. Πάντως, νομίζομεν, ὅτι ὁ κύριος σκοπὸς τῶν συλλογικῶν συμβάσεων εἶναι ἡ θέσις ἀπροσώπων κανόνων εἰς τὸ οἰκείον ἐπάγγελμα, τῶν ὁποίων ἡ ἐνέργεια χωρεῖ αὐτομάτως καὶ ἀναγκαστικῶς. Οἱ ρυθμιστικοὶ ὅμως οὗτοι κανόνες τοῦ ἐπαγγέλματος ἔχουν συμβατικὴν προέλευσιν, διὰ τοῦτο δέ, συμφώνως πρὸς τὴν καλὴν πίστιν τῶν συναλλαγῶν, ἐξυπακούεται, ὡς ὀρθῶς τονίζει ὁ κ. Κ., ὑποχρέωσις τῶν συμβαλλομένων πρὸς ἀπαγόρευσιν πάσης πράξεως ἀμέσως ἢ ἐμμέσως στρεφομένης κατὰ τοῦ περιεχομένου καὶ τοῦ πνεύματος τῆς ὑπογραφείσης συλλογικῆς συμβάσεως.

Ἄλλ' ἂν ἡ συλλογικὴ σύμβασις θέτει κανόνας γενικοὺς καὶ ἀφηρημένους, τοῦτο οὐδόλως σημαίνει ὅτι οὗτοι δύνανται νὰ ἐξικνουῦνται μέχρις ἐπιταγῶν πρὸς κρατικὰ ὄργανα ἰδί' ἐνεργείας ἐκτὸς τῆς ὀργανικῆς αὐτῶν δικαιοδοσίας εὐρισκομένης. Οἱ κανόνες τῶν συλλογικῶν συμβάσεων εἶναι μὲν ὑποχρεωτικοὶ ἀλλὰ ὑποδεέστεροι εἰς ἰσχὺν τῶν ὑποχρεωτικῶν κανόνων τῶν νόμων καὶ ἐκτὸς τούτου περιορισμένης δυνάμεως καὶ ἰσχύος ἀπόψεως χρονικῆς καὶ ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τοῦ κύκλου τῶν προσώπων, εἰς τὰ ὁποῖα ἀφοροῦν. Ἀναπτύσσων μὲ ἀξιόλογον σαφήνειαν τὰ τῆς συνάψεως τῶν συλλογικῶν συμβάσεων, δέχεται ὡς ἀρχὴν διὰ τὸ ἑλληνικὸν σύστημα τὴν ἐκ τῶν συμβάσεων παραγωγὴν δικαιωμάτων καὶ ὑποχρεώσεων ὡς πρὸς μόνον τὰ μέλη τῶν ὑπογραψασῶν ὀργανώσεων. Ἄλλ' εὐθύς ἀμέσως ἀναγκωρίζει ὅτι εἰς τὸν κανόνα τοῦτον ὑπάρχουν τέσσαρες ἐξαιρέσεις (περιπτώσεις εὐρυτέρας ἐνεργείας τῶν συμβάσεων), αἱ ὁποῖαι ὅμως εἶναι τόσο σπουδαῖαι, ὥστε δεικνύουν, νομίζομεν, τὴν τάσιν τῆς νομοθεσίας μας πρὸς τὴν ἐνιαίαν ἐπαγγελματικὴν ὀργάνωσιν καὶ δράσιν, πρᾶγμα ἐντελῶς δικαιολογημένον ἐκ τῆς ἀνάγκης πρὸς ἴσην μεταχείρισιν τῶν μισθωτῶν τῆς αὐτῆς κατηγορίας καὶ πρὸς μεγαλυτέραν εὐστάθειαν τοῦ οἰκοδομήματος τῶν συλλογικῶν συμβάσεων ἐργασίας.

Σημειώνομεν, τέλος, τὴν ὀρθὴν ἀποψιν τοῦ σ. περὶ τῆς ἰσχύος τῶν ἀτομικῶν συμβάσεων ἐργασίας, ὑφ' οὓς ὄρους ἐφηρημῶζοντο κατὰ τὸν χρόνον τῆς συλλογικῆς συμβάσεως, διότι ἡ λήξις αὐτῆς δὲν ἐπιφέρει αὐτόματον κατάργησιν παντὸς ἀποτελέσματος. Χρειάζεται, συνεπῶς, νὰ λάβῃ χώραν εἰς τῶν συνήθων τρόπων λύσεως τῶν συμβάσεων, ὡς ἡ λήξις τοῦ ὀρισθέντος χρόνου, ἡ καταγγελία, ἡ ἀμοιβαία ἀντίθετος βούλησις.

Περαίνοντες τὴν σύντομον ταύτην σκιαγραφίαν, διαπιστώνομεν ὅτι ὁ κ. Κ. ἐπεζήτησε νὰ μελετήσῃ τὰ θέματά του μόνον ἀπὸ ἐρμηνευτικῆς νομικῆς ἀπόψεως καὶ συνεπῶς δὲν τοῦ ἐδόθη ἢ εὐκαιρία νὰ εἰσέλθῃ π. χ. εἰς τὴν ἐξέτασιν τῆς κοινωνικῆς πλευρᾶς τοῦ συνδικαλισμοῦ καὶ τῶν συγχρόνων αὐτοῦ γενικῶν κατευθύνσεων ἢ εἰς τὴν μελέτην τῆς σκοπιμότητος καὶ τῆς οικονομικῆς σημασίας τῶν συλλογικῶν συμβάσεων ἐργασίας. Κρίνοντες ὅμως τὸ ἔργον ἀπὸ τῆς πλευρᾶς, ὑπὸ τὴν ὁποίαν ἐξετάζονται τὰ θέματα, δὲν δυνάμεθα νὰ ἀρνηθῶμεν εἰς τὸν σ. τὴν ἐπιμέλειαν, τὴν εὐσυνειδησίαν καὶ τὴν ἐνημερότητα τοῦ σοβαροῦ ἐρμηνευτοῦ.

Σ. ΑΓΑΠΗΤΙΔΗΣ

KENYON E. POOLE: «*German Financial Policies 1932 - 1939*» (Harvard Economic Studies, № 66, Cambridge Mass. 1939 p. 276+XVI).

Διὰ τούς νέους Ἀμερικανούς οικονομολόγους ἢ δημοσίευσις ἔργου των εἰς τὴν σειρὰν τῶν Harvard Economic Studies ἀποτελεῖ πραγματικὴν «ἀναγνώρισιν». Ἀληθῶς ἰδὲ μεταξὺ τῶν πολλῶν συλλογῶν, τὰς ὁποίας διάφορα Ἀμερικανικὰ Πανεπιστήμια δημοσιεύουν — ἐκλέγοντα τὰ σχετικὰ ἔργα μὲ ποικίλλουσιν αὐστηρότητα — αἱ Harvard Econ. Studies κατέχουν ἐξέχουσιν θέσιν, μεταξὺ δὲ τῶν οικονομικῶν «βιβλιοθηκῶν» πρωτοτύπων ἔργων, ἀναμφισβητήτως τὴν πρώτην θέσιν.

Πράγματι δὲ τὰ ἐν αὐτῇ δημοσιευθέντα μέχρι σήμερον ἔργα, ἐὰν δὲν τέμνουν πάντοτε νέους ὀρίζοντας ἐν τῇ οικονομικῇ θεωρίᾳ (καὶ τοιαῦτα εἶναι οὐκ ὀλίγα, ἀρκεῖ νὰ ὑπενθυμίσωμεν τὰ πρωτόλια τῶν I. W. Williams, I. Viner, I. Angell, Ed. Chamberlin, τοῦ Σουηδοῦ B. Ohlin, τοῦ L. Cuggie), πάντως ἀποτελοῦν ἀπαρεγκλίτως σοβαρὰν συμβολὴν εἰς τὴν μελέτην, ἰδίᾳ θεμάτων περιγραφικῆς οικονομικῆς.

Εἰς τὴν παράδοσιν ταύτην τῶν Harvard Economic Studies δὲν ἀποτελεῖ ἐξαίρεσιν τὸ ὑπὸ ἀνάλυσιν ἔργον τοῦ K. E. Poole, ἐπικουρικοῦ Καθηγητοῦ τῆς Οἰκονομικῆς εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Βίτωνη, ἐπὶ τῆς Γερμανικῆς Δημοσιονομικῆς Πολιτικῆς κατὰ τὰ ἔτη 1932 - 1939, μολοντί ὑπὸ πλείονας ἐπόψεις δὲν δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ἔργον ἰδιαιτέρως ἐπιτυχές. Πράγματι, πρέπει νὰ σημειωθῇ ὅτι, οὔτε νέα στοιχεῖα δημοσιεύονται ἐπὶ τῆς δημοσιονομικῆς ἢ οικονομικῆς πολιτικῆς τοῦ Reich, οὔτε ρίπτεται ἐπαρκὲς φῶς ἐπὶ τῶν μᾶλλον σκοτεινῶν καὶ ἀμφισβητουμένων σημείων τῆς πολιτικῆς ταύτης, ὡς π. χ. ἐπὶ τῆς αὐξήσεως τοῦ Δημοσίου Χρέους κατὰ τὴν περίοδον 1932 - 1939, τῆς σταθερότητος, μειώσεως ἢ αὐξήσεως τῶν πραγματικῶν μισθῶν καὶ ἡμερομισθίων (ἰδιαιτέρως ἐνδιαφέρουσα θὰ ἦτο μία μελέτη περὶ τῆς ἐξελίξεως τῆς παραγωγῆς ἀγαθῶν, καταναλώσεως καὶ τῆς διανομῆς αὐτῶν μεταξὺ τῶν διαφόρων οικονομικῶν τάξεων, μελέτη διὰ τὴν κατάρτισιν τῆς ὁποίας, σημειωτέον, ὑπάρχει τὸ ἀπαιτούμενον στατιστικὸν ὕλικόν) ἢ τοῦ ὄγκου τῶν πολεμικῶν δαπανῶν (οὕτω π. χ. βλ. σελ. 152 - 5 ἴδπου ἀρκετὰ ἀσθαιρέτως, συνάγεται ὅτι αἱ δαπάναι ἐπανεξοπλισμοῦ τῆς Γερμανίας ἀνήρχοντο εἰς δύο δισεκατομμύρια μάρκα ἑτησίως, καὶ δὲν ἀναφέρεται κανὴν ἡ κρατοῦσα, ἐν Ἀγγλίᾳ τοῦλάχιστον ἄποψις, κατὰ τὴν ὁποίαν αἱ δαπάναι αὗται ὑπερέβαινον τὰ 6 δισεκατομμύρια ἑτησίως, ἄποψις, τὴν ὁποίαν ἡ ἔκτασις τῆς πολεμικῆς παρασκευῆς τῆς Γερμανίας τείνει ν' ἀποδείξῃ ἀκριβῆ, ἀλλὰ ἤτις ἐπὶ πλέον ἐστηρίζετο ἐπὶ σοβαρωτάτων δεδομένων βλ. ἰδίᾳ τὴν σειρὰν μελετῶν, αἱ ὁποῖαι ἐδημοσιεύθησαν κατὰ τὰ ἔτη 1937 - 39 εἰς τοὺς «Financial Times» τοῦ Λονδίνου καὶ τὴν ἀνατύπωσιν ἐνίων ἐξ αὐτῶν ἐν Norman Cump «Economic Conditions in Germany» London 1938, μελέται, τὰς ὁποίας πάσας ἀγνοεῖ ὁ ἡμέτερος συγγραφεύς).

Παρ' ὅλα ταῦτα τὸ ἔργον τοῦ K. Poole εἶναι ἄξιον σοβαρᾶς μελέτης, ἀφ' ἑνὸς μὲν ἕνεκα τῆς ἀπολύτου «οὐδετερότητος» τὴν ὁποίαν τηρεῖ, ἀφ' ἑτέρου δέ, διότι ἀποτελεῖ τὴν πρώτην πλήρη ἔρευναν ἐπὶ τῆς περιόδου 1932 - 39. Πράγματι ὁ σ. διεξέρχεται ἐν πάσῃ λεπτομερείᾳ τὰ μέτρα τῆς δημοσιονομικῆς πολιτικῆς τῆς Κυβερνήσεως Brüning, ἢ ὁποία ἀκολουθήσασα ἀρχὰς «περιοριστικὰς» (deflationistes), ἀπέτυχεν ἀκριβῶς ἕνεκα τοῦ λόγου τούτου καὶ ἐξηγεῖ τοὺς λόγους, οἱ ὁποῖοι ἔφερον εἰς τὴν πολιτικὴν τοῦ συνδυασμοῦ μέτρων «περιοριστικῶν» καὶ μέτρων «λελογισμένου πληθωρισμοῦ» κατ' ἀρχὰς μὲν διὰ

τοῦ σχεδίου *Plan* φορολογικῶν μειώσεων εἰς ὠρισμένους παραγωγικούς κλάδους καὶ κρατικῶν ἐπιχειρήσεων, καὶ κατόπιν διὰ τοῦ μεγάλου σχεδίου δημοσίων ἔργων τοῦ χιτλερικοῦ καθεστῶτος, ἔργων, τὰ ἴποια ταχέως ἤρχισαν ν' ἀποτελοῦν τὸ ὄργανον ἐπανεξοπλισμοῦ τῆς χώρας, δεδομένου ὅτι ἤδη ἀπὸ τοῦ 1935 τὰ ἔργα στρατιωτικῆς σημασίας, γενικῶς, ἀρχίζουν νὰ ὑπερτεροῦν αἰσθητῶς τῶν λοιπῶν «παραγωγικῶν δημοσίων ἔργων». Ἰδιαίτερος ἐνδιαφέρουσα καὶ διαφωτιστικὴ εἶναι ἡ μακρὰ ἀνάλυσις τῶν μεθόδων χρηματοδοτήσεως τῶν κολοσσιαίων αὐτῶν δαπανῶν (πιθανῶς Rm 40 δισεκατομμυρίων) καὶ ἡ ἐξήγησις τῶν δυσχερειῶν τὰς ὁποίας εἶχε νὰ ὑπερνικήσῃ ἡ γερμανικὴ δημοσιονομικὴ πολιτικὴ.

Συντηρητικὸς καὶ ἀμερόληπτος εἰς ὅλας αὐτοῦ τὰς ἀναπτύξεις ὁ κ. Poole εἶναι ἐξ ἴσου καὶ εἰς τὰ συμπεράσματα αὐτοῦ. Ἐπὶ τοῦ φλέγοντος ἐρωτήματος, τὸ ὁποῖον ἐτίθετο διαρκῶς κατὰ τὴν τελευταίαν πενταετίαν, ἐάν δηλ. ἡ ἐν Γερμανίᾳ ἔντασις τῆς οἰκονομικῆς δραστηριότητος παρουσιάξῃ στοιχεῖα μονιμότητος ἢ ἀποτελεῖ χάρτινον πύργον, ἀπαντᾷ μὲ τὴν φράσιν, ὅτι τὰ ὄρια τῆς ἐπεκτάσεως τῆς γερμανικῆς οἰκονομικῆς δραστηριότητος μόνον μετὰ τὴν ἔναρξιν τοῦ πολέμου θὰ εἶναι δυνατὸν νὰ ὑπολογισθοῦν.

ΣΠ. Ι. ΚΑΤΗΦΟΡΗΣ

Rodbinski oziri pri nasih neposrednih davkih. (Comment les impôts directs yougoslaves tiennent compte de l'état de famille) ὑπὸ τοῦ ὑφηγητοῦ Dr Vladimir Murko, Lybliana 1940.

Ἐπὸ τὸν ἀνωτέρω τίτλον ἐξεδόθη ἐνδιαφέρουσα μελέτη ὑπὸ τοῦ ὑφηγητοῦ τοῦ Γιουγκοσλαβικοῦ Πανεπιστημίου τῆς Λουβλιάνης ἐρευνῶντος τὸ θέμα τοῦτο κατόπιν ἐντολῆς τοῦ εἰρημένου Πανεπιστημίου. Ἡ εἰς τὴν γαλλικὴν γλῶσσαν ἐν εἴδει παραρτήματος σύνοψις τῆς μελέτης ταύτης μᾶς ἐπιτρέπει νὰ δώσωμεν μίαν ἰδέαν δι' ὀλίγων τῆς ἐνδιαφερούσης ταύτης μελέτης.

Ὡς γνωστὸν ἐν Γιουγκοσλαβίᾳ μετὰ τὴν λήξιν τοῦ παγκοσμίου πολέμου ἡ μεταρρύθμισις τοῦ φορολογικοῦ συστήματος τοῦ φόρου ἐπὶ τοῦ εἰσοδήματος συντελεῖται διὰ τοῦ νόμου τῆς 8 Φεβρουαρίου 1928, διὰ τῆς ἐνοποιήσεως τῶν πέντε μέχρι τότε ἰσχυόντων φορολογικῶν συστημάτων εἰς τὰ διάφορα διαμερίσματα τοῦ Γιουγκοσλαβικοῦ Κράτους. Ὁ νόμος οὗτος ἀκολουθεῖ ἴδιον τύπον φορολογίας τοῦ καθαρῦ εἰσοδήματος, διότι εἰσάγεται ὁ ἀναλυτικὸς ἀναλογικὸς φόρος ἐπὶ τῶν ἐξ κατηγοριῶν εἰσοδημάτων, εἰς τὰς ὁποίας διακρίνει ὁ νόμος οὗτος τὰ διάφορα εἰσοδήματα καὶ παραλλήλως πρὸς τὸν ἀναλυτικὸν ἀναλογικὸν αὐτὸν φόρον, ἐπιβάλλεται συμπληρωματικὸς προοδευτικὸς ἀναλυτικὸς φόρος ἐπὶ ἐκάστης ἐκ τῶν ἐξ τούτων κατηγοριῶν εἰσοδημάτων. Συνεπῶς ὁ προμηθευτὸς νόμος δὲν εἰσήγαγε τὸν προοδευτικὸν συμπληρωματικὸν φόρον ἐπὶ τοῦ συνολικοῦ εἰσοδήματος, ἀλλὰ δύο ἀναλυτικούς φόρους, τὸν μὲν ἀναλογικὸν, τὸν δὲ συμπληρωματικὸν προοδευτικὸν ἐπὶ ἐκάστης φορολογίας εἰσοδήματος. Ἐν ληφθῆ ὑπ' ὄψει ὅτι ἐπὶ τῶν ἐμμέσων φόρων γενικῶς δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ λάβωμεν πρακτικῶς ὑπ' ὄψει τὰ οἰκογενειακὰ βάρη, δυνάμεθα νὰ παρατηρήσωμεν ὅτι συνεπείᾳ τῆς μορφῆς ταύτης ἢ μᾶλλον τοῦ τύπου τούτου τοῦ φόρου ἐπὶ τοῦ εἰσοδήματος, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἐφαρμοσθοῦν εὐχερῶς καὶ ἀποτελεσματικῶς καὶ εἰς τὸν φόρον τοῦ εἰσοδήματος, ὡς εἰσῆχθη ἐν Γιουγκοσλαβίᾳ, αἱ ἀρχαὶ τῆς φορολογίας, καθ' ἃς δέον νὰ λαμβάνωνται ὑπ' ὄψει τὰ

οικογενειακά βάρη ἐπὶ τοῦ φόρου τοῦ εἰσοδήματος, διότι ὡς γνωστὸν μόνον προκειμένου περὶ τοῦ φόρου ἐπὶ τοῦ συνολικοῦ εἰσοδήματος ἐνδείκνυται νὰ λάβωμεν ὑπ' ὄψει τὰς ἀρχὰς ταύτας καὶ νὰ ἐφαρμόσωμεν πληρέστερον αὐτάς ἐν τῇ φορολογικῇ νομοθεσίᾳ. Ὁ συγγραφεὺς δεικνύει λοιπὸν τὰ μειονεκτήματα τῆς γιουγκοσλαυϊκῆς φορολογικῆς νομοθεσίας διὰ τὴν ἔρευναν τοῦ θέματός του.

Μελετῶν ὁ συγγραφεὺς τοὺς ἀναλυτικοὺς φόρους ἐν Γιουγκοσλαυϊᾷ ἐπὶ τοῦ φόρου τοῦ εἰσοδήματος, ἐκθέτει πῶς ὁ νομοθέτης προσπαθεῖ νὰ πλήξη τὴν φορολογικὴν ἰκανότητα τῶν φορολογουμένων, φορολογῶν κατὰ διάφορον μέτρον τὸν ἔγγαμον φορολογούμενον καὶ κατὰ διάφορον μέτρον τὸν πατέρα πολυμελοῦς οἰκογενείας. Ἀλλὰ τὸ σύστημα, ὅπερ πρὸς τοῦτο ἐφαρμόζει δὲν εἶναι ἀποτελεσματικόν. Ὁ νόμος εἰσάγει τὸν φόρον ἐπὶ τῶν ἔγγάμων (ἀνδρῶν μόνον), ἀπαλλάσσει δὲ τὰς οἰκογενείας τὰς ἐχούσας ὑπὲρ τὰ ἐννέα τέκνα τοῦλάχιστον. Ὁ νόμος τοῦ ἔτους 1939, ὅστις θεσπίζει τὸν φόρον ὑπὲρ τοῦ κεφαλαίου τῆς Ἐθνικῆς Ἀμύνης, προσπαθεῖ νὰ φορολογήσῃ ὅλα τὰ εἰσοδήματα τοῦ φορολογουμένου, ἀλλὰ ἰάντι νὰ προσθέσῃ ὅλα τὰ εἰσοδήματα τοῦ φορολογουμένου, προσθέτει τοὺς καταβαλλομένους φόρους ἐκτὸς τοῦ φόρου ἐπὶ τῶν μερισμάτων, τῶν προσόδων (rentes) καὶ τῶν μισθῶν. Ὁ νομοθέτης διὰ τοῦ νόμου τούτου ἐπιζητεῖ νὰ λάβῃ ὑπ' ὄψει τὰ βάρη τῆς οἰκογενείας, ἀλλὰ καὶ τὴν φορὰν ταύτην τὰ ἀποτελέσματα εἶναι ἀνεπαρκῆ.

Ἡ μελέτη τοῦ κ. Μυρκο εἶναι ἐνδιαφέρουσα, διότι μᾶς γνωρίζει τὴν φορολογικὴν νομοθεσίαν Βαλκανικοῦ κράτους ἐπὶ ἐνὸς ἀξιολόγου σημείου τῆς φορολογίας.

Π. Β. ΔΕΡΤΙΑΗΣ

Β. ΛΑΜΠΡΙΝΑΙΚΗ: Γενικαὶ Ἀρχαὶ Δημοσίου Λογιστικοῦ, Ἀθῆναι 1940.

Καίτοι ἡ νομοθεσία ἢ ἀναφερομένη εἰς τὴν διοίκησιν τῶν ἐσόδων καὶ ἐξόδων τοῦ Κράτους καὶ τῆς κρατικῆς περιουσίας ἐμφανίζει ἰδιαίτερον ἐνδιαφέρον, ἐνδιαφέρει δὲ ἓνα ἐκ τῶν μᾶλλον ἀξιολόγων κλάδων τῆς διοικήσεως καὶ εἶναι ἀπαραίτητος γενικώτερον διὰ τὴν καλὴν διοίκησιν τοῦ Κράτους, ἐν τούτοις παρ' ἡμῖν ἴδεν ἔχει τύχει τόσον εὐρείας καὶ πολυσχιδοῦς ἐπεξεργασίας ἀναλόγου πρὸς τὴν σπουδαιότητα αὐτῆς. Ἡ συνεχῆς μεταρρυθμίσις τῆς νομοθεσίας ταύτης, ἥτις ἐπιβάλλεται ἐκ τῆς ἀνάγκης τῶν πραγμάτων καὶ τῶν δυσχερειῶν, τὰς ὁποίας ἀντιμετωπίζουν πάντα τὰ Κράτη κατὰ τὴν σύγχρονον περίοδον, εἶναι βεβαίως ἐν ἐμπόδιον εἰς τὴν ἐπεξεργασίαν τῆς ἐν λόγῳ νομοθεσίας.

Ἡ ἐργασία τοῦ κ. Λαμπρινάκη σκοπεῖ νὰ γνωρίσῃ τὴν νομοθεσίαν ταύτην καὶ ἀπὸ τῆς ἀπόψεως αὐτῆς ἀποτελεῖ χρήσιμον βοήθημα διὰ τοὺς σπουδαστὰς τῆς Παντείου Σχολῆς τῶν Πολιτικῶν Ἐπιστημῶν καὶ Δημοσίων ὑπαλλήλων, ὅπου διδάσκεται τὸ δημόσιον λογιστικὸν καὶ προσφέρει βασικὰς καὶ γενικὰς γνώσεις εἰς πάντα, ὅστις ἐπιθυμεῖ νὰ μελετήσῃ τὴν δαιδαλώδη νομοθεσίαν τὴν σχετικὴν μὲ τὴν διοίκησιν τῶν ἐσόδων καὶ ἐξόδων τοῦ Κράτους.

Π. Β. ΔΕΡΤΙΑΗΣ